YURT VE DÜNYA

AYLIK DERGİ

20 Kr. SONKÂNUN 1943 Sayı 25

YURT VE DÜNYA KÜLTÜR YAYINLARI

YURT VE DÜNYA iki yıllık çalışmalarında gördüğü ilgiden hız alarak yurdumuzun fikir hayatında daha geniş, daha derin ödevler başarmak için

KİTAPLAR

Çıkarmağa karar vermiştir.

BU YAYINLAR MODERN BİLİM, EDEBİYAT VE SAN'AT KOLLARINDA HAZIRLANMIŞ SERİLERE AYRILACAK; HER AYDININ EN İYİ ARKADAŞI OLACAKTIR.

YURT VE DÜNYA KÜLTÜR YAYINLARINDA

1. Çeşitli bilim konularını herkesin zevkle okuyacağı bir dille inceleyen eserler...
2. En yeni yazıcılarımızın ve bizde az tanınmış en yeni garp yazıcılarının eserlerini tanıtacak Romanlar Hikâyeler, Piyesler, Etüdler...
3. Resim, musiki, tiyatro, sinema gibi güzel san'at konularını inceleyen kitaplar bulunacaktır.

YURT VE DÜNYA KÜLTÜR YAYINLARININ AMAÇLARI

Yeni Bilim   Yeni San'at   Yeni Düşünüş

İLK KİTAP:

Salâhiyetli bir garp bilgininin herkes için yazdığı

UZUN YOL

adlı eserdir. Yakında zarif bir kapak içinde çıkacak olan bu kitap insanlığın ve medeniyetin gelişmesinin meraklı hikâyesini anlatıyor.

YURT VE DÜNYA KÜLTÜR YAYINLARI HER AYDININ KÜTÜPHANESİNİ SÜSLİYECEK BİR SERİ OLACAKTIR.

Yurt ve Dünya

Aylık Dergi

Cilt : 4 **Sonkânun 1943** **Sayı : 25**

BU SAYIDA

İmtiyaz Sahibi
PERTEV N. BORATAV

Neşriyat Müdürü
ADNAN CEMGİL

Adres

YURT VE DÜNYA, POSTA KUTUSU 355, ANKARA

Dergiye gönderilen yazılar basılsın basılmasın geri verilmez.

Abone Şartları

Yıllığı 240 kuruş, Altı aylığı 120 kuruş
Yabancı memleketler için yıllığı 350 kuruş

? KÖŞESİ

(Bu köşeyi okuyucularımızın bilgi ve sanat meseleleri üzerindeki sorularına ayırıyoruz. Her sayımızda, sırasiyle bunlara cevap vermeğe çalışacağız.)

İzmirden Bay B. K. yazıyor:

"YURT VE DÜNYA„ nın sanat ve fikir dünyamızda sarsıntı yapan yazılarını, pek çokları kıskansalar bile, gözden düşüremezler. Heyeti umumiyesiyle birlikte mecmua pek çok istikametlerde yayılmış ve dağılmış olan yanlış ve zararlı düşüncelere indirdiği darbelerle anlayışı dar bazı fikir simsarlarını hakikî yola davet etmek ödevini gerçekten başarıyor.

Fakat hakikî milliyetçiliğin, noksan taraflarımıza bir pertavsız tutarak yarayı tetkike arzetmek olduğunu bu efendilere nasıl anlatırsınız?„

Bizim amacımız bu gerçekleri "o efendilere„ anlatmak değildir. Çünkü onların anlıyamıyacaklarını, anlamak istemiyeceklerini biliyoruz. Bizim amacımız bunların büyük kelimelerle avlamıya çalıştıkları temiz heyecanlı gençlere onların iç yüzünü, bilgisizliklerini ve sahteliklerini göstermektir.

İstanbuldan Bay Cemal Olgun yazıyor:

"YURT ve DÜNYA'nın geçen sayısında ırkçılık hakkındaki yazıda Ziya Gökalp'ın ırkçılığa muarız olduğu yazılıyordu. Fakat acaba Türk içtimaiyatçıları arasında ırkçılığı reddeden yalnız Ziya Gökalp mıdır? Mehmet İzzet de ayni fikirde değil midir?„

Okuyucumuzun bunu bize hatırlatmış olmasına çok teşekkür ederiz. Kendisinin de işaret ettiği gibi, Ziya Gökalp'ten sonra en önemli içtimaiyatçımız olan Mehmet İzzet de ırkçılığın ilmî değeri olmadığını yazmıştır. Onun "Milliyet Nazariyelri ve Millî Hayat„ adlı kitabı bu konuyu inceliyen en esaslı ve toplu eserdir. Bundan başka bugün liselerde okutulan sosyoloji kitabının "Milleti Yapan Unsurlar„ bahsinde de ırk nazariyesinin çürüklüğü belirtilmektedir.

GELECEK SAYIMIZDA GENÇLİK

YURT ve DÜNYA'nın 26 ıncı sayısı Gençlik Sayısı olacaktır. Bu sayıda gençlik meseleleri psikoloji, sosyoloji, ahlâk, terbiye ve sanat bakımlarından hazırlanmış olan yazılarda ele alınacaktır. Bütün gençliği ilgilendirecek olan bu sayıyı bekleyiniz ve okuyunuz.

Bu sayıda ayrıca Kemal Bilbaşar'ın YURT VE DÜNYA için hazırladığı

KAHVE ARKADAŞLARIM

adlı hikâyelerinin ilkini zevkle okuyacaksınız.

Hadiseler ve Düşünceler

MAARİF ŞÛRASI

Dört yıl önce Ankara'da ilk maarif Şûrası toplanmıştı. İkinci maarif Şûrası şubatın on beşinde Ankara'da toplanacaktır. Her dört yılda bir toplanan Şûra, maarif, terbiye, kültür meselelerimizi ele alarak önemli kararlar verir, bunları Maarif Vekilliği tatbik eder. Şûraya bu defa da Maarif Vekili ilk, orta, yüksek ve teknik öğretim okulları tarafından seçilen yüelerle Vekilliğin seçtiği ve davet ettiği mütehassıslar gelecektir.

İkinci Maarif Şûrasının ele alacağı meseleler, ahlâk meselesi etrafında merkezlendirilecektir. Bütün okullarda ahlâk terbiyesinin geliştirilmesi, Türk ahlâkının prensipleririnin belirtilmesi, ilk ve ve orta okullarda bu prensiplerin gerçekleşmesini sağlıyacak tedbirlerin aranması, meslek okullarında bu prensinlerin iş ahlâkına tatbik edilmesi, bu tedbirlerin programlara bağlanması, orta öğretimde sosyoloji ve ahlâk dersleri programlarının bu presniplere göre incelenmesi, yüksek okullarda gençlerin ahlâk prensiplerine bağlılığının incelenmesi, ve nihayet gençlerin okul dışı durumlarının murakabesi meselesi ikinci Maarif Şûrasının ayrı ayrı uğraşacağı konular olacaktır.

Gerek öğretmenlerin, gerek mütehassıslarını ve gerek gazete ve dergi yazılarının bu önemli meseleler üzerinde münakaşalar ve incelemeler yapmasına iyi bir vesile olan Maarif Şûrasının bu mevzular üzerinde yurt terbiye ve kültürü için hayırlı neticeler verecek başarılar gerçekleştirmesini dileriz.

SİNEMALARDA

Harp zamanında bulunmamıza rağmen memleketimize oldukça yeni filmler geliyor. Bunların içinde hafif, eğlendirici komediler bulunduğu gibi arasıra ciddî ve düşündürücü olanları da var. Son zamanlarda dikkate değer iki üç film seyrettik: "Cihan Hâkimi„, "İki Yüzlü Adam„ ve "Yarının Gençliği„ gibi. Birincisi Amerikanın aktüel meselelerini aksettirmekle, o cemiyetin şartlarına uygun olmakla beraber mevzuun bizi de ilgilendirecek cihetleri vardır. Birçok modern romanlarda ve filmlerde rastladığımız gibi "Cihan Hâkimi„ nde de üstün adamın değil "orta adam„ ın, herkese benziyen namuslu vatandaşın öğüldüğünü ve sevildiğini görüyoruz. Buradaki meseleler küçük bir zengin zümresinin değil, geniş bir kitlenin, hattâ bütün bir tarih boyunca ehramları yapan, büyük işleri başaran, bugün uçak fabrikalarında, maden ocaklarında ilâ... çalışan insan yığınlarının meselesidir. Filmin mevzuuna göre böyle bir orta adam evvelâ uydurularak ortaya çıkarılıyor, ve halk kitlelerinin dili ile konuşuyor, onlara kendini sevdirip büyük bir rağbet de kazanıyor. O, evvelâ cemiyet içindeki mevkiinin şuuruna sahip değildir. Fakat çok geçmeden onda da diğer insanlara yardım etmek, onlarla beraber çalışmak, ve onları sevmek fikri uyanır. Eskiden "kuru kalabalık„ zannettiği insan kalabalığının yüzünde kendi ifadesini görür, onların hali ve istikbaline kendininkinin de bağlı olduğunun şuuruna varır. Filmin mevzuuna göre bu orta vatandaşın halk kitleleri üzerindeki büyük tesirinden kendisi için feydalanmaya çalışan bir takım entrikalar çeviren zengin de neticede mağlûp olur.

Evvelce de oynanmış olan "İki Yüzlü Adam„ (Dr. Jekyl, Mr. Hyde) filmi bu defa bir çok filmlerde takdir ettiğimiz Spencer Tracy tarafından yeniden çevrildi. Bu fantastik ve

sembolik film maharetle sahneye konmuş, rol alan artistler büyük muvaffakiyet göstermişlerdir. Spencer Tracy, Mr. Hyde'ı yeni bir tarzda tefsir etmiştir. İyi adam tipinden kötü adam tipine geçerken ikinci şahsiyeti belirtmek için eski filmde olduğu gibi mübalagalı makyaj yapmamış, kötü adamı yüzünün hatlarındaki ifade değişikliğini gözlerindeki vahşî parıltı, gülüşündeki korkunç ahenkle ifade etmiştir. İyilik, kötülük, safiyet ve şahlanmış şehvet, güzellik ve iğrençlik gibi birbirine zıt hisler fotoğraflarla sembolize edilmiştir. Yalnız, filmin insanın Allahın işine karışmaması, mukadderatını değiştirmemeye çabalaması gibi geri ve basit tez bir tarafa bırakılacak olursa alâka vericidir.

Yine Spencer Tracy ve Mickey Rooney'in "Yarının Gençliği„ ismindeki filmi şehrimizde büyük bir rağbet gördü. Bu film Amerika'da evvelce yapılmış olan "Çocuklar Şehri„ filiminin bir devamıdır. Eserde suçlu çocukların götürüldükleri "ıslâh evleri„ nin sert ve haşin terbiye sistemi şiddetle tenkit edilir. Onun fayda yerine ne kadar büyük zararlar verdiği açığa vurulur. Diğer taraftan çalışkan ve insan tabiatını iyi tanıyan bir rahibin türlü güçlüklerle kurduğu müessesinde çocukları iyilik ve sevgi hislerine dayanarak nasıl terbiye ettiği, onları nasıl izzetinefis sahibi, namuslu ve güvenilir insanlar haline getirdiği anlatılır. Film Amerika'da ve bütün dünyada büyük bir mesele halinde bulunan çocuk suçlarını pek basit ve tek taraflı olarak ortaya koyar. Sebeplerini araştırmaz. Filme pek santimantal birçok noktalar ilâve edilmiştir. Küçük artistler kendilerine düşen rolleri mükemmel surette başarıyorlar. Bu suretle, eser, bu muazzam davayı kifayetsiz ve küçük mikyasta halletmeye çalışarak buna seyircileri de inandırıyor.

TARİHÎ KONSERLER

Ankara'da Devlet Konservatuvarı ciddî ve özlü bir musiki hayatı yaratmak için uğraşırken İstanbul'da bu yıl da geçen yıl olduğu gibi "Tarihî konserler„ adı altında bu yürüyüşe hiç de uymıyan garip teşebbüsler devam etmiştir. Akşam gazetesinin 2/1/1943 tarihli sayısında Aziz Çorlu imzalı bir yazı bunu pek güzel anlatıyor:

"İstanbul konservatuvarının bu sene de tarihî konserler vereceğini ilânlarda okuduk. Senfonik konserlerden haber yok. Halbuki garp musikisi için kurulmuş bir müessese... Bugün bir orkestrası mevcut değildir. Geçen kış Millî Büyük Şefimiz İstanbul'u şereflendirdikleri zaman oradan buradan toplanan müzisyenlerden mürekkep acele bir orkestra temin edilmek suretile İstanbul konservatuvarı namına ve bu şekilde huzurlarına çıkılmıştı.

Millî Şefimiz Ankara'da her hafta verilen senfonik konserleri takibetmek suretile Türk gençlerine musiki gibi çok büyük ve mühim işte gidilecek yolu göstermişlerdir.

Şimdi mühim bir vaziyet karşısında bulunuyoruz. Bir kaç gün evvel İstanbul tarafına gitmiştik. Eminönü Halkevinin karşısında büyük bir afişi hayretle okuduk. İstanbul konservatuvarın tarihî konserleri buraya da girmiş oldu.

Halkevleri Türk gençliğinin yuvasıdır. Onlara vermek istediğimiz musiki kültürü sarih ve malûmdur. Bu asrın Türk gençleri 3 üncü Selimin ve Benli Hasan ağanın şarkılarını ne anlıyabilirler, ne de sevebilirler.

Daima söylediğimiz gibi yaşlı kimseler bu şarkılardan zevk duyabilirler ve onları

Radyomuz ve içkili yerler kendilerini tatmin ediyor.

İstanbul konservatuvarına gelince vaziyetini ve ne yapmak istediğini açık olarak söylemelidir. Merhum Ziya Paşanın Derülelhanı şeklini almağa karar verdiği takdirde resmen ilân etsin. Daha mantıklı bir hareket yapmış olur.

Senfonik konserler ne olacak denildiği zaman derhal para yok cevabını alırsınız. Halbuki tarihî konserler için on beş bin lira tahsisat derhal temin ediliyor. Orkestrası olmıyan bir konservatuvar ne verebilir? Hiç..

İstanbul konservatuvarının kıymetli muallimleri vardır. Bunlardan istifade edilemiyor. İstanbul gibi büyük bir şehrimiz ise sanat hareketlerinden mahrum bırakılıyor. Üniversite ve büyük bir gençliğin, musiki kültürü de ihmal edilmiş oluyor. Çok yazık.,,

UNUTULAN NOT

Yazılarımızla ilgilenen bazı dergilerin ve gazetelerin bunlardan parçalar aldıklarını görüyoruz. Bu, düşüncelerimizde birlik olduklarını göstermesi bakımından bizi sevindirir. Yalnız arkadaşlarımızın yazılarımızı sütunlarına geçirirken bu yazıların "YURT ve DÜNYA,, dan alındığını yazmadıklarını görmekteyiz. Meselâ "Tan,, gazetesi 20 sayılı Yurt ve Dünya'dan alındığı not edilmemişti. fıkrayı 18 ikincikânun tarihli sayısına almıştı. "Köye Doğru,, dergisinin son sayısında da yine dergimizde çıkmış olan "Köylü İle Kim Alay Ediyor?,, makalesinin olduğu gibi alındığını gördük. Bu iki yerde de yazıların Yurt ve Dünya'dan alındığı not edilmemişti. Yazılarımızın böyle ilgi uyandırmasını memnunlukla karşılamakla beraber, bunların kenarına "YURT ve DÜNYA,, dan alındığını gösteren küçücük bir notun düşülmesini diliyoruz.

YAŞLI YAZICILAR JÜBİLESİ

6 Şubatta, ilk yazısını yarım asır önce bastırmış 58 yazıcı için, basın birliği İstanbul mıntakası tarafından bir jübile yapıldı. Aralarında Hüseyin Rahmi, Halit Ziya gibi edebiyatımızda devir açmış büyük adların da bulunduğu bu yazı emekçilerinin fikir hayatlarının başlangıcı, yurdumuzun garplılaşma yolundaki ilk emeklemelerin doğuş çağlarına rastlaması bakımından da ayrı bir manâ taşımaktadır.

Maarif Vekili Hasan - Âli Yücel jübileyi açarken söylediği nutkunda "en az elli yıldanberi imzaları yayın âlemimizde görülmüş olan fikir ve kalem adamlarımızı, Türk irfanı adına selâmladıktan sonra, okuyup yazmanın, kitabın bir milletin hayatındaki önemini beilrtmiş, kalemin yerine göre tehlikeli bir silâh, yerine göre de yaşatıcı bir âlet olduğuna işaret eylemiştir.

Fikirlerini söylemekten yazmaktan çekinmenin nasıl bir ruh düşkünlüğü olduğunu söyliyen Vekil diyor ki: "Bir kısım düşünenler de vardır ki onlar, bütün fikir gelişmelerini, halkın gözleri önünde, iç varlıklarını onlara açarak yaparlar. Gönül yaşayışları, içinde bulundukları cemiyetten asla gizlenmemiştir. Duyduklarını söylerler, düşündüklerini yazarlar. Onların elemlerine âşina

oluruz, saadetlerini paylaşırız, emellerini berber gerçekleştirmek için, yüzlerini bile görmeksizin, arkalarına düşeriz. Onlar da ümmetlerini tanımıyan peygamberler gibi, yılların üstünden aşarak zamana hâkim olurlar. Kalabalığa girmemek nasıl bir ruh hastalığı ise, kalabalıkta yaşıyabilmek de o derece ruh kuvvetine delâlet eder. Şöhret, ancak ruhça zayıf olanlar için âfettir. İtikadımca samimiliğin en yüksek derecesi, halk içinde ve âlem arasında apaçık yaşıyabilmektir; netekim cesaretin en medenî şekli bu olduğu gibi... Bugün mânası manzarasını çerçevelemeğe çalıştığımız bu emektar insanlar, işte o cesaretin canlı belgeleridir. „

YURT VE DÜNYA, bizim de bugün ayni cesaretle üzerinde yürüdüğümüz yazı yolunu açan kalem ve fikir erlerini saygı ile selâmlar...

Geçen sayımızda ırk ve ırkçılık iddialarının ilmî temeli olmadığını göstermiştik. Yakında "Irk Psikolojisi,, adlı bir kitabı çıkacak olan arkadaşımız Dr. M. Ş. Başoğlu bu yazıda ırk nazariyelerinin hatalarını psikoloji incelemelerine dayanarak açığa vurmaktadır. Bu incelemelerin bütün teferruatını muharririn bu değerli eserinde bulacaksınız.

Psikoloji Karşısında Irkçılık

Muzaffer Şerif BAŞOĞLU

Memleketimizde son senelerde, mahreci şüpheli bir ihracat malının, bulunmaz bir hint kumaşı gibi, memleketimizin fikir ve kıymet âlemine sürülmesi yolunda gösterilen gayretler beni bu satırları yazmağa sevk etti. Mahreci şüpheli bu ihracat malı ırkçılıktır.

Biz bir millet olarak kendimizi kimseden aşağı görmeyiz ve değiliz. Milletimizin kabiliyetine, hakikî medeniyet ve kültür istidadına, «mükellef olduğu insaniyet vazifelerine» sarsılmaz ve bütün bir imanımız vardır. Fakat bununla, ortada dolaşan, haris ve sergüzeştçi maksatlarla ileri sürülmüş olan yabancı malı ırkçılık propagandasını katiyen birbirine karıştırmamalıdır. Kendimizi hiç kimseden aşağı görmemek insan olmak haysiyeti ile en esaslı haklarımızdan biridir. Fakat, zaman zaman muhtelif memleketlerde, hakikat temelinden mahrum olarak ileri sürülmüş olan ırkçılık propagandası insanın insanlık duygusunu kıran yapmacık bir yaygaradan başka bir şey değildir.

Emperyalizmin büyük gelişme devresinde müstevliler kendilerinde üstün beşerî kıymetler görürler, buna dayanarak başkalarını kendi refahları uğrunda esir gibi kullanmayı en tabiî bir hak telâkki edrelerdi. Halbuki hakikî üstünlükleri tekniklerinde idi. Teknikise hiç bir insan zümresinin fıtrî olan imtiyazlı malı değildir. Nitekim, dün makine kullanmıyan bir çok insanlar bugün kullanıyorlar; dün uçmıyanlar bugün uçuyorlar. Teknik, dünya medeniyetinin müşterek mahsulüdür ve gitgide dünyanın müşterek malı olmak yolundadır. Misalimizi en yakından alalım. Yakın zamana kadar biz makine kullanmazdık; o devirde makine kullanan Avrupaya hayrandık. İçimizde, bu hayranlığın doğurduğu aşağılık duygusuna müptelâ insanlar makineyi, tekniği, Avrupanın fıtrî bir imtiyazı telâkki ederler, bizim buna hiç bir zaman erişemiyeceğimizi sanırlardı. Halbuki bugün memleketin bir ucundan öteki ucuna, şimalinden cenubuna, en büyük teknisiyeninden en küçük işçisine kadar hep Türk olan bir teşkilâtın işlettiği trenler içinde binlerce insan her gün seyahat etmektedir. Türkiyede ağır sanayiin gelişmesinin bel kemiğini teşkil edecek olan Karabükte demiri

su gibi akıtmak için gece gündüz yükselen alevler daha şimdiden Türk mühendisinin, Türk ustasının, Türk işçisinin emeği ile yükselmektedir. Çok süratli bir gelişme temposu içinde, Türkiyenin her tarafına yayılan teknik okullara köyden, kasabadan gelen çocukların gösterdikleri yüksek kâbiliyet, tekniğin hiç bir insan zümresinin imtiyazlı malı olmadığını gösteren en güzel misallerden biridir.

İlmî cihetten şu acıklı halle karşılaşıyoruz. Muhtelif milletlerin muhtelif cemiyet kuruluşu, tarih ve kültür şartları altında, hiç şüphesiz her birinin kendine mahsus hususiyetleri ve orijinal kültür tezahürleri vardır. Muhtelif milletler, tarihlerinin ve coğrafyalarının durumuna göre, medeniyet ve kültür seviyesi ve başarısı bakımından muhtelif inkişaf safhalarında bulunuyorlar. Irkçılar bundan derhal büyük neticelere sıçrıyorlar. Zekâ, karakter, mizaç, kavrayış ve sanat kabiliyeti gibi psikolojik hususlarda bazı milletlerin değişmez bir surette ırkan üstün yaratılmış olduklarını büyük bir velvele ile ortaya sürüyorlar. Bunu, ırk psikolojisi sahasında Garp ilminin en son sözü olarak göstermeğe çalışıyorlar. Bu bir yalandır; ilim namına yapıldığı için hem de iğrenç bir yalandır. Bu suretle her şeyden evvel bitaraf, yahut daha doğrusu yalnız hakikat tarafında olması lâzım gelen ilmi kendi sergüzeşt arzularına, hırslarına âlet etmiş oluyorlar.

Irk psikolojisi sahasında yapılmış olan birçok ilmî araştırmaların neticeleri (1) üstün ırklar, aşağı ırklar diye bir tasnife varmaktan çok uzaktır. Bugünün hakikaten ilmî olan ırk psikolojisi henüz gelişme devresindedir. Eski zamanlardan bugüne kadar, hodbin duygularla ileri sürülmüş olan ırk medhiyelerinin ilmî bir ırk psikolojisi ile hiç bir ilişiği yoktur. Bunun fena ve geciktirici bir tesiri olmuştur. Henüz ilk gelişme devresinde bulunan hakikî ırk psikolojisinin araştırmaları ırk üstünlüğü fikrine varmış olmaktan çok uzaktır, hatta karşılaştığı problemler o kadar karışıktır ki birçok müşkilleri halletmeden bunu ele alabilecek bir durumda değildir.

Bugün dünyada ileri zihniyet, ileri görüş, ileri kuvvetler olduğu gibi irtica da vardır. Her yerde saldırış halinde bulunan kara kuvvetler de vardır. Irkçılar irtica hortlağı ile, kara kuvvetlerle birliktir. Artık mahreci şüpheli bir yabancı malı olan, kara kuvvetlere demagoji yapmak fırsatını veren ırkçılık hakkında bir karar vermeliyiz. Ancak o zaman millî hudutları içinde ileri bir kültür ve medeniyet yaratmak yolundaki başarılarımıza yabancı demagojilerle içimiz bulanmadan daha büyük bir hızla devam edebiliriz.

***

Aşağıdaki satırlarda ırklar arasında yapılan mukayeseli zekâ ölçü-

(1) Muharririn yakında çıkacak olan eserinde bu ilmî araştırmalar bütün teferrüatiyle anlatılmış, herkesin bunları kolaylıkla bulabilmesi için de geniş bibliyografiler verilmiştir.

lerinin verdiği neticeleri anlatmağa çalışacağız. Bunun için önce zenciler, sonra nordik, alpen ve akdenizliler üzerinde yapılan ölçmeleri ele alacağız.

İlk araştırmalarda zekâ testlerinde zenciler beyazlara nisbetle düşük neticeler vermişti. Fakat bundan, bütün zencilerin zekâsının düşük olduğu neticesini çıkarmak doğru değildir. Bir gurup zenci almak, bunların geldikleri muhite bakmadan bütün zenciler hakkında bir hükme varmak keyfî bir hareketten başka bir şey olmaz. İlk Cihan Harbinde, Amerikan ordusundaki ruhiyatçılar bile geldikleri muhitlere göre zencilerin farklı zekâ neticeleri verdiklerini kaydetmişlerdir. Amerikan ordusundaki ruhiyatçıların 1917 de elde ettikleri neticelere göre Birleşik Devletlerin şimalinden gelen zencilerin cenuptan gelen zencilere, zekâ itibarile üstün olduğu ve bazı şimal devletlerinden gelen zencilerin cenuptan gelen beyazlara bile üstün bulunduğu meydana çıkmıştır. (Amerikada Birleşik Devletlerde şimal, zencilere karşı daha müsamahakârdır, daha insanca muamele eder; cenupta ise, dahilî harpler neticesinde resmen esaretten kurtulmuş olmalarına rağmen, zenciler ekseriya insan yerine konmaz, hemen hemen esir muamelesi görür.)

Son zamanlarda elde edilen hakikatler bu olayları kuvvetlendirimştir. Umumiyet itibarile şimaldeki zenci çocukları ile cenuptaki zenci çocuklarının zekâ bölümleri arasında, şimalliler lehine, yedi derecelik bir zekâ farkı vardır. Umumiyetle şimaldeki beyazların zekâsı yine şimaldeki zencilerden biraz üstündür, fakat bu her zaman böyle değildir. Nitekim, Kaliforniyada Los Angeles'te zenci ilk mektep çocuklarının zekâsını ölçen Clark bunların ortalama zekâ bölümünü 104,7 olarak tespit etmiştir ki beyazlar için de kabul olunan ortalamanın (ki 100 dür) biraz üstündedir.

Peterson ve Lanier on iki yaşındaki beyaz ve zenci çocuklara cenupta Nashville şehrinde, şimalde Chicago ve New-York şehirlerinde olmak üzere üç ayrı şehirde test tatbik etmişlerdir. Bu araştırıcılar bulmuşlardır ki, cenuptaki Nashville şehrinde beyaz çocuklar zenci çocuklara bâriz bir surette üstündürler. Chicago'da bu üstünlük pek azdır, New-York'ta ise hemen hiç üstünlük yoktur. Demek oluyor ki, zenci zekâsı her zaman her muhitteki beyaz zekâsından düşük değildir. Bazı muhitlerde, zenci zekâsı bazı beyazlara üstündür. Zenci zekâsının düşük olduğu hallerde bile, bu, zencilerin zekâsı bütün beyazlardan düşük demek değildir, beyaz ortalamasından düşük demektir. Bu hallerde bile onlardan düşük olan beyaz zekâları vardır.

Şimalde zencilerin cenuptakilere zekâ itibarile üstün olmasını ırkçılığa mütemayil olanlar şimalde zencilerin daha müsait fırsatlara mazhar olmaları, cenuptakilerin esirliğe yakın bir muamele görmesi keyfiyeti ile izah etmekten kaçınmışlardır, bunu zekâ itibarile daha seçkin zencile-

rin şimale göç etmelerile izah etmeğe çalışmışlardır.

Son zamanlarda Columbia Üniversitesinde yapılan araştırmalar zekâ itibarile üstün zencilerin şimale göç ettikleri ve şimalde, testlerde yüksek derece alanların bu seçkin zenciler olduğu fikrini çürütmüştür. Columbia Üniversitesi araştırmaları serisinde muhtelif cenup şehirlerinde cenuptan şimale göç eden çocuklara ait on beş senelik (1915 - 1930) mektep karneleri tetkikten geçirilmiştir. Bu tetkikten maksat, cenuptan şimale göç eden zencilerin zekâ ve sınıf başarısı bakımından cenupta kalanlara nisbetle daha üstün olup olmadığını meydana çıkarmaktır. Eğer üstün ise demektir ki, şimale gidenler zekâ itibarile hakikaten üstün, seçkin zencilerdir; eğer değilse denebilir ki, şimaldeki zencilerin üstünlüğünü temin eden âmil muhit şartlarıdır, cenuptaki esarete yakın olan muamele yerine şimalde, insan olarak nisbeten daha iyi gelişme fırsatlarına mazhar olmalarıdır.

Araştırmaların neticesi sarihtir. Seçkin, üstün zencilerin şimale göç ettikleri hususunda hiç bir delil elde edilmemiştir. Şimale gidenler ortalama zenci seviyesini temsil ediyorlar. Hatâ cenuptaki şehirlerden birinden göç edenler sarih bir surette ortalama zenci zekâsının aşağısında bulunan insanlardır. Şu halde, şimaldeki zencilerin zekâ itibarile cenuptakilere üstün olmaları müsait muhit şartlarile izah edilmek icabeder.

Şimalde zenci zekâsının gelişmesinin müsait muhit şartlarından ileri geldiğini gösteren araştırmalardan birini hülâsa edelim. Bu araştırma da Columbia Üniversitesinde yapılan araştırmalardan biridir. Şimalde New-York'un Harlem semtinde oturan cenuptan gelme yüzlerce çocuk alınmıştır. Bunlar New-York'ta oturdukları müddetin uzunluğuna göre tasnif olunmuşlardır. Bu tasniften sonra bu çocuklara zekâ testleri tatbik edilmiştir. Testlerin neticeleri gösertmiştir ki, zekâ derecesi, bir hadde kadar New-York'ta oturulan müddetin uzunluğu nisbetinde yükseliyor. Bu çocukların içinde ortalama zekâ dereceleri en aşağı olanlar cenuptan New-York'a yeni gelmiş olanlardır, ortalama zekâ dereceleri en yüksek olanlar New-York'a en eskiden gelmiş olanlardır. New-York'ta dört sene oturduktan sonra cenuptan gelenlerin derecesi bu şehirde doğmuş olanların derecesile denkleşiyor. New-York'a geldikten sonra her sene artan bir gelişme göze çarpıyor.

Daha evvel zikrettiğimiz gibi cenuptaki zencilerin zekâsı şimaldeki beyazlara nazaran düşkün olduğu halde şimalde beyazlara yaklaşıyor ve cenuptaki beyazlara üstün olduğu haller de oluyor. Bundan şu hükme varabiliriz ki, zencilerin yaşadıkları hayat şartları müsaitleştikçe zenci zekâsı ile beyaz zekâsı arasındaki fark azalıyor, hayat şartları müsavileştikçe zekâ gelişmesi de denkleşiyor.

Amerika'ya giden göçmenlere tatbik edilen ilk zekâ testleri İngiltere, Almanya, İskandinavya gibi şimal Avrupa memleketlerinden gelenlerin zekâlarının İtalya ve Yunanis-

tan gibi cenup Avrupa memleketlerinden ve Polonyadan gelen göçmenlere üstün oldukları neticesini vermişti. Birinci Cihan Harbinde Amerika ordusundaki ruhiyatçılar da bunu bulmuşlardı.

Göçmenler üzerinde yapılan tetkiklerden elde edilen bu neticeler onların mensup oldukları milletlerin umum nüfusunu temsil ettiklerini gösterir mi? Amerikaya beş on sene zarfında giden mahdut sayıda göçmenler memleketlerinin ortalama zekâsını gösterir mi? Memleketlerinde karşılaştıkları iktisadî ve diğer zorluklar yüzünden, yahut Amerika'daki akrabalarının ve tanıdıklarının Amerika para diyarıdır diye 1929 buhranından evvel verdikleri tasvirlerin tesiri altında memleketlerinden ayrılan bu insanlar memleketlerinin ortalama bir nümunesi olarak alınabilir mi? Yukarıda hülâsa ettiğimiz neticeye kat'î bir kıymet biçmeden evvel bu suallere cevap vermek icabeder Biraz sonra göreceğimiz gibi bunların tetkikine girişildiği zaman bu hükmün çok acele verilmiş keyfî bir hüküm olduğu gün gibi meydana çıkıyor. Çünkü Profesör Hankins'in dediği gibi «Amerikaya gelen göçmenler mensup oldukları memleketleri doğru olarak temsil eden insanlar değildirler.»

Bundan başka, evvelâ ırk nazariyeleri iddialarının ortaya attığı diğer mühim bir noktaya da cevap vermek lâzımdır. Bugün dünyanın en büyük biyoloji bilginlerinden biri olan Huxley'in 1933 de çıkan: «Biz Avrupalılar» adlı kitabında sarih bir surette bir defa daha ortaya koyduğu gibi bugün saf, karışmamış denebilecek hiçbir Avrupa milleti yoktur. Millet birliği ile ırk birliği ayrı ayrı şeylerdir. Bugünün büyük mücadelesinde aynı ırktan insanların ayrı milletler içinde birbirile boğazlaştığını görüyoruz. Avrupa'dan Ameirka'ya gelen göçmenleri geldikleri memleketlere göre ayırmak ırk üstünlüğü iddiaları bakımından hiçbir şey ifade etmez. Çünkü, bu insanları evvelâ haiz oldukları antropolojik vasıflara göre ayırmak icabeder. Çünkü nordikler Almanyada bulunduğu gibi Fransada da, İtalyada da vardır. Alpenler Fransada olduğu gibi Almanyada da vardır, Akdenizliler İtlyada bulunduğu gibi Fransada da vardır. Amerikanın en tanınmış antropoloji bilginlerinden Prof. Lowienin «Biz Medeni miyiz?» adlı kitabında yazdığı gibi, meselâ, «ele bir İtalyan aldığımız zaman onda ne derece Nordik kanı olduğunu bilmiyoruz.» Kitabında, bazı milletlerin zekâ üstünlüğü neticesini ortaya atan Brigham bile bu delillerin yükü altında 1930 da fikrinin yanlış esaslara dayandığı neticesini ilân etmek zorunda kalmıştır. Bu suretle hatasını düzelterek yüksek bir ilim namuskârlığı göstermiştir.

Antropolojik ölçüler alındıktan sonra tatbik edilen zekâ testleri, ırkla zekâ arasında kayde değmiyecek derecede ehemmiyetsiz bir korelasyon bulunduğu neticesini vermiştir. 1928 de American Naturalist dergisinde Estabrooks'un çıkardığı araştırmada bu neticeyi görüyoruz.

Nordikler, Alpenler ve Akdenizliler arasındaki mukayeseli zekâ tetkikelrinin en önemlisi Columbia Üniversiteleri psikoloji şubesinde yapılmıştır. Son derece ilmî ihtimamlar gösterilerek yapılan bu araştırmalar Almanyanın, Fransanın, İtalyanın içlerine kadar gidilerek yapılmıştır. Her üç memlekette tipik bir nordik gurup, tipik bir alpen gurup ve tipik bir Akdenizli gurup ele alınmıştır. Bunlara zekâ testleri tatbik edilmiştir. Yalnız İtalyadan nordik gurup, Almanyadan Akdenizli gurup seçilmemiştir. Ele alınan nordik, alpen ve Akdenizli gurupların mümkün olduğu kadar karışmamış olması için şehirler değil, her gurubunun en kesif olarak bulunduğu köyler seçilmiştir. Bundan başka, bu memleketlerin en büyük şehirleri arasında olan Paris, Roma ve Hamburg'dan da orta halli birer gurup seçilerek bunlara da zekâ testleri tatbik edilmiştir. Bunların muayyen antropolojik guruplardan olmasına dikkat edilmemiştir. Çünkü burada bulunmak istenen şey, büyük şehirlerin tesiridir.

Her guruba altı muhtelif test tatbik edilmiştir. Sonrą bunlar, bu sahada en iyi ölçülerden biri olan Pintner - Paterson sayı ölçüsü esasına göre birleştirilmiştir.

İstatistik ve test tekniğinin incelikleri iyice tartılarak yapılan bu araştırmaların neticeleri sarih bir surette gösteriyor ki, insanlar arasında ırkî bir zekâ üstünlüğü yoktur, buna mukabil şehirlilerin zekâsı köylülere nazaran daha ziyade inkişaf etmiştir. Fakat bu üstünlüğü ırkla değil, olsa olsa şehrin hayat şartlarının hazırladığı kolaylıklarla yâni muhit ile izah edebiliriz. Bu netice havadan atılmış bir söz değildir. Ciddî araştırmaların verdiği hükümdür. Çünkü Nordikler, Alpenler ve Akdenizliler arasındaki ırk farkları cüzîdir, ve, istatistik tâbirile dayanılır (reliable) değildir. Alman Nordik gurubunun yüksek netice vermesine mukbail Fransız Nordik gurupu düşük netice vermiştir. İtalyan Akdenizli gurubunun düşük netice vermis olmasına mukabil, Fransız Akdenizli gurubu yüksek netice vermiştir. Burada sarih olarak görülüyor ki, guruplar arasında müşahede edilen zekâ farklarında ırkî bir esas yoktur. Buna mukabil, şehir-köy gibi hayat şartları ve kültür esası vardır.

Son zamanlarda hem Amerikada, hem Avrupada yapılan bir araştırmada yukarıda varılan neticenin kuvvetlendiğini görüyoruz. 1935 de Franzblau tarafından New-York'ta, Wisconsin'de, Kopenhag'da, ve Roma'da yapılan tetkik Amerikada Avrupa göçmenleri üzerinde ilk yapılan araştırmaların ne kadar hatalı olduğunu gösteriyor. Franzblau Amerika'da, zekâ testleri kullanarak, İtalyan ve Danimarkalı kızların zekâsını ölçmüş ve Danimarkalı kızların üstünlüğü neticesine varmıştır. Bundan sonra, Roma'daki İtalyan ve Kopenhag'daki Danimarkalı kızların zekâsını ölçmüştür ve arada kayde değer bir zekâ farkı olmadığını tesbit etmiştir. Bu araştırmanın hususî ehemmiyeti şunu göstermesindedir ki, Amerikaya gelen göçmenlerin

geldikleri memleketlerin umum nüfusunu temsil ettiğini farzederek neticelere varmak yanlıştır. Bu yanlışlıklar bertaraf edilerek, yapılan tetkikler ise, zekâ farklarında ırkın değil, yaşama şartlarının, muhitin âmil olduğunu gösteriyor.

Yine bu tetktklerde görülüyor ki, Hamburg'un zekâ seviyesi Alman köyünden ziyade Paris'e yakındır. Paris'in zekâ seviyesi, Fransız köyünden ziyade Roma'ya yakındır.

Şu halde, ırkçılar şunu da iddia edemezler imi ki, zekâyı yükselten bu büyük şehirler, bu şehirleri kuran milletlerin mensup oldukları ırkların fıtrî cevheri ile meydana gelmiştir? Bu iddia da kökünden çürüktür. Bunun çürüklüğünü bilmek için âlim olmıya da lüzum yoktur, yalnız bir nebzecik dünya tarihi bilmek kâfidir. Medeniyet, kültür, büyük şehir dünyada hiçbir milletin inhisarlı malı değildir. Bir takım iktisadî, siyasî, tarihî, kültürel şartların tesiri altında dünyanın muhtelif yerlerinde büyük medeniyetler doğmuş, gelişmiş, dağılmış ve ölmüştür. İnsan zekâsının gelişmesi için müsait fırsatlar bahşetmiş olan Hamburg, Paris ve Roma gibi şehirler yokken, dünyanın başka yerlerinde zamanlarına göre büyük şehirler kurulmuştur. Evvelâ Almanların büyük Hamburg'u ortada yokken, Çinliler ve Türkler büyük bir medeniyet kurabilmişlerdi. Dünyanın en büyük biyoloji âlimlerinden biri olan Huxley'in dediği gibi, Almanlar henüz bir medeniyet eseri gösteremeden Yunanlıların büyük bir medeniyeti vardı ve Almanlara kültürsüz şimal barbarları diyorlardı. (Huxley, «Biz Avrupalılar», s. 223, 1935).

Cümhuriyet inkılâbının yurdumuza getirdiği en köklü fikirlerden biri de garp medeniyetinin kaynaklarına gitmek, yeni düşünüşün ve duyuşun pınarından alacağımız özle yeni Türk bilgi ve sanatını kurmak ülküsü oldu. Devlet, tâ Yunan filozoflarından başlıyarak, garp klâsiklerini yayınlamakla bu davayı kültür siyaseti olarak kabul ettiğini göstermiştir.

HÜMANİZMA

Adnan CEMGİL

Tarih kitaplarında yeni zamanların başlangıç noktası olarak gösterilen Rönesans'ın ilk çağındaki edebiyat harektlerine Hümanizma adı verilmektedir. Rönesansın beşiği sayılan İtalyada XV inci asrın ilk dörtte üçünü dolduran hümanizma hareketleri edebiyat alanında belli ve sınırları çizili bir anlayışın ve çalışmanın adı olmuştur: bu da, eski Yunan ve Lâtin dilleriyle yazılmış kitapların toplanması, bunların düzenlenmesi, notlarla açıklandırılması, yunancaların lâtinceye çevrilmesi ve bunun için de ortaçağın bozuk lâtincesinin değil, klâsiklerin lâtincesinin kullanılması hareketidir. Lâkin hümanistler bununla da kalmamışlar, ilk çağ greko-lâtin kültürünü yapan eserleri bütün çeşitleri, bütün duyguları ve üslûplarile taklit eden eserler de meydana getirmişlerdir.

Bütün ana çizgileriyle gözönünde tutulursa modern edebiyatın tarihi bize iki akışın çarpışmasındaki ayrı çağları gösterir. Bunlardan birincisi: klâsik akışıdır; bunun temelinde Yunan ve Roma medeniyetlerinin mirası olan fikirler ve şekiller bulunmaktadır. İkincisi ise; romantik akıştır. Buna başlangıcı, yani cermenlerin Batı Roma imparatorluğuna saldırışları gözönünde tutularak «barbar» düşünüş de denebilir. Burada barbar kelimesini bir değer hükmünden çok, ilk çağ medeniyetinin, site dışındaki kavimler için kullandığı bir terim olarak almalıdır. Romantik akışın kuvvetlenmesine paganizmin yani çok tanrılı ilk çağ dinlerinin yerini alan hıristiyanlık da yardım etmiştir. Böylece modern devrin başlangıcında ve daha önceleri bu iki akıştan birinin zaman zaman ötekini yok ettiği, yahut yuttuğu görülür. Hele orta çağ dünya görüşünün hâkim olduğu asırlarda bu, antik kültürün silinmesi şeklinde kendini göstermiştir. VII inci asrın başlarında bu devrin eserlerinden zevk alan kalmamış gibidir. Her ne kadar Virgilin, Çiçeronun, Seneka, Sallust, Horas,

Ovid gibi bazı lâtin muharrirlerinin eserleri yarım yamalak, eksik parçalar halinde, asıl değerleri ve taşıdıkları fikir kıymeti anlaşılmadan şurada burada okunuyordu. Buna karşılık Yunanlılar hemen hiç bilinmiyordu. Din bilginleri (teolojistler) Aristo'nun çırağı olmakla öğündükleri halde onu yarım yamalak ve doğruluğu şüpheli parçalardan ve uydurma şerhlerden tanıyorlardı. Bu durum on beşinci asra kadar sürüp gidiyor. Bu asırda yukarıda anlattığımız hümanizma hareketiyle yunan ve lâtin şaheserleri manastırların mahzenlerinden çıkarılarak en titiz, en yürekten bir sevgiyle okunuyor, düzeltiliyor, yayılıyor.

Burada şöyle bir problem karşısında bulunuyoruz: hümanizma sadece edebiyat alanındaki bu yeni kımıldanış, klâsik kültüre dönüş hareketinden mi ibarettir? Buna hemen hayır, diye cevap verebiliriz. Hümanizma, orta çağın sonunda, düşünüşte, bilgide, güzel sanatlerde yepyeni bir anlayışın, yepyeni bir dünya görüşünün adıdır. Hümanizma bir terim olarak, lâtince homo kökünden gelir ve inasna bağlı, insanla ilgili, daha doğrusu insanı amaç bilen düşünüşlerin, işlerin ve anlayışların adı olur. orta çağın mistik düşünüşü içinde insanın yeri ve değeri hemen hiçti. İnsan oğlu toprak üzerindeki geçici yaşayışında, alın yazısının gösterdiği yolda yürüyecek, kaderine uyduğu, Allahın buyruklarına boyun eğdiği ölçüde öteki dünyadaki saadete ermeğe lâyık olacaktır. Onun için bu dünyanın zevklerini, iyiliklerini aramak, bunu düşünmek ve istemek günahların ve suçların en büyüğüdür. Orta çağ bu fikri yalnız papasların diliyle, din ulularının vaızlarıyla anlatmakla kalmamış, hayatının her görünüşüyle insanların düşüncesine, duygusuna mıhlamak istemiş ve bunu yüzlerinde hiç bir insan ihtirasının canlılığı titremiyen evliya ve peygamber resimleri, yalnız İsanın toprak üstü hayatının hikâyesini veren dinî dramları insana her an ölümü düşündüren bedbin musikisile de yapmıştır. Hele göklere yükselen katedraller, dev gibi taş varlıklarile, sonsuzluğa, bu toprağın hayatını aşan bir başka düynanın ölçüsüzlüğüne ulaşmak istiyen büyüklükleriye insana hiçliğini, küçüklüğünü hatırlatmak için yükseltilmiş gibidir.

Halbuki, rönesans ve bunun ilk basamağı olan hümanizma ile birlikte bu değerler merdiveninin de yıkıldığını, yepyeni ve ortaçağınkine her noktada karşıt bir anlayışın, bir değerler sisteminin doğduğunu görüyoruz. Felsefede ve fikirler alanında ilk kavga imanla tenkit, yani inanmakla anlamak arasında kopuyor. Ustaların ve hocaların sözüne körü körüne inanmaktan ibaret olan iskolastikin kalın duvarları, şüpheciliğin, tecrübeciliğin ve akılcılığın gittikçe hızlanıp, gelişen hücumlarile temellerinden sarsılıyor. Yeni ahlâkın, yani hümanist ahlâkın özü saadeti bu dünyanın ötesinde gören düşünüşün tam aksinedir. Gerçek bir ahlâk hayatı insanın dünya nimetlerini tadması ve hem kendisi hem de öteki insanlar için hayatı güzelleştirerek

yaşaması isteği yeni ahlâkın temeli olmuştur. Bilim alanında yeni zamanların ilk büyük başarısı, şüphesiz ki Kopernikin sistemidir. Güneşin, dünyanın etrafında döndüğünü sanan eski görüşü yıkarak içinde bizim dünyamız da bulunan güneş sistemi yıldızlarının ve peyklerinin güneş etrafında döndüklerini isbat etmesi sadece astronomi sınırları içinde kalan bir buluş değil, yeni zaman insanlarının dünya görüşüne yepyeni bir yol çizen bir büyük keşif olmuştur. Dinin, ancak üstün kuvvetlerin keyfine uydurduğu bir nizam yerine, insan aklının da uyduğu bir tabiat anlayışı Kopernikin keşfinden doğmuştu. «Yeni ilimlerin diyaloğları» adlı kitabile Rönesans düşüncesinin anıtlarından birini dikmiş olan Pizalı Galile de icadettiği dürbünle gök yüzündeki araştırmalarını başarmış ve Kopernikin nazariyesinin doğruluğunu sarsılmaz şekilde isbat etmişti. Bu keşfin yeni düşünüşe verdiği ilk hamle insanın, orta çağın din felsefesinde olduğu gibi, hiçliği, küçüklülüğü, üstün bir varlığın yani Allahın iradesine kul olduğu değil, lâkin bütün varlıklar gibi, tabiat kanunlarına uymakta olduğu, bu kanunları tanıdığı ve bildiği ölçüde de yaşayışını daha güzelleştirmenin, daha iyileştirmenin kendi elinde olduğuna duyduğu büyük inançtır.

Böylece insanın felsefe ve bilim bakımından değerlendirilmesi onun psikolojik hayatının tanınması, isteklerinin, duygularının, ilgilerinin tanınmasına çığır açtı. Bu çığırın örneklerini güzel sanatların her kolunda görmekteyiz. Resimde iki boyut yerine üç boyutun kullanılmasile belli olan realizm, yalnız bu şekil inkılâbile kalmamış, konuların taşıdığı insanlık ifadelerile de hümanizmanın en güzel örneklerini vermiştir. Rafael'in kucağındaki çocuğuyla Meryemi gösteren tablosu, artık bize İsayı değil, en sıcak duyuşlariyle ana sevgisini tanıtmak istiyor. Mikel Anj da psikolojik ifadeye çok önem veren rönesans sanatçılarındandır: Onun Musa heykeli hiddetli bir halk şefini canlandırmaktadır. Donatellonun heykel ve büstleri de orta zamanınkinden daha serbest ve daha dünya yaşayışına yakın olduğu kadar Yunan - Roma idealine yaklaşma cehitlerini gösterir. Hele Sandro Botticellinin İlkbahar tablosu bize tüllere bürünmüş yarı çıplak güzel kadınların kıvrak dansları arasında Meryemi bir yeni zaman gelini kadar şık ve canlı göstermektedir. Yine onun «Les Trois Grâces» sında tanrının bağışı düşüncesini üç çıplak kızla ifade etmiş olması, orta çağ anlayışının nasıl hiçe sayıldığını ve güzellik, iyilik idealinin nasıl insanlaştırıldığını gösteren mânalı bir örnektir. Bir asır daha geç olmakla beraber modern musikinin kurucularından olan İtalyan Monteverde en coşkun duyguları, ihtirasları seslerle ifade ederek hümanizmayı musikiye sokmuştu.

Rönesans ve hümanizmanın düşünüş ve sanat alanlarındaki ilk büyük başarılarının İtalyada oluşu bir tesadüfün oyunu değildi. Orta çağın kültür yönünden inkâr edilerek yıkılışını tarih boyunca, en geniş manâ-

sile orta çağ cemiyetinin tâ temellerinden sarsılıp değişerek, yerine yeni cemiyet şartlarının doğuşunun, daha açık bir anlatışla sosyal bir devrimin sonucudur. Bunu açıklandırabilmek için yıkılış halindeki orta çağın iktisadî, içtimaî münasebetlerile bunu parçalıyan, büsbütün yıkan modern cemiyetin kuruluşunu karşılaştırmak gerekir. Zaten kültür alanındaki değişmeler ve sarsıntılar böyle köklü sosyal değişmelere bağlanmazsa, bilimle hiç ilgisi olmıyan uydurmalardan, kuvvetini yalnız hayalden alan düşünüşlerden öteye geçemez; insan tarihindeki devrimler ya tesadüf, ya mucizeyle izah edilmiş olur. Halbuki bilimsel düşünüşün ilk prensibi ne tesadüfe ne de mucizeye yer vermemektedir.

Orta çağ medeniyetinin sonunda bir yanar dağ gibi fışkırdığını gördüğümüz rönesans devrini anlıyabilmemiz için onu, ve hümanizmayı bazı edebiyat tarihçilerinin sandığı gibi sadece ilk çağ kültürüne dönüş gibi anlamak çok yanlıştır.

Orta çağ tarih sırası bakımından her ne kadar ilk çağdan sonra gelirse de sosyal tekâmül bakımından bir gerilemedir. Orta çağ cemiyetine hâkim olan feodal sistem, eski Yunan ve Roma medeniyetlerinin karakterini veren site rejimine göre daha geri bir cemiyet tipi verir.

Orta çağ ekonomisinin yani derebeylik sisteminin başlıca karakteri küçük köy istihsaliyle, küçük serbest zanaatkârların istihsaliydi. Buna tabiî istihsal de denebilir. Yani istihsal doğrudan doğruya pazar için yapılmıyordu. Bu ekonomi sistemi içinde derebeyi işletmesinin iki noktada toplandığı görülür: birincisi, köylünün haftanın belli günlerinde beyin hesabına çalışması, buna angarya denir. İkincisi de elde ettiği verimin bir kısmını edrebeyine vermesi.

Kasabalarda yerleşen serbest zanaatkârlar da ihtiyaçlarının büyük bir kısmını kendi çalışmalariyle gideriyorlardı. Bu bakımdan bunlar da yarı köylü sayılırlardı. Köylülerin derebeylerin işkencelerinden kaçması arttıkça, bunu önlemek için kölelik usulü konuldu. Yani köylü artık toprağından ayrılamıyordu. Zanaatkârlar da menfaatlerini müdafaa edebilmek için loncalar kurmuşlar, elbirliği yapmışlardı. Her ne kadar feodal beylerle savaş için kurulmuşlarsa da bu loncalar tamamiyle feodal bir özellik gösterirler. Kasabalarda bunlardan başka tüccarlar da vardı. Bunlar ilk zamanlarda yalnız civar kasabalar arasında, malların değiştirilmesi işini yapıyorlardı. Lâkin bu iş, bütün bir memleketin başına buyruk beyler arasında parçalanmış olması yüzünden çok güçleşiyordu. Ve bu yüzden yapılamıyordu. Çünkü her derebeyi kendi sınırları içinden geçen tüccar eşyasını yağma ettiriyor, bunlar için ağır vergiler istiyor, kendi parasını geçer akçe olarak tanıyordu. Bunların aralarında kavgalar da eksik değildi. Tüccarlar bundan faydalandılar; en kuvvetlilere yardım ederek yavaş yavaş bir çoklarının ezilerek aradan kalkmalarına çalıştılar. Böylece gittikçe kuvvetlenen

merkezleşmiş idareler doğdu. Derebeyin yerini kıral almıya başladı. Eskiden köylüden alınan mahsul cinsinden vergi yerine para alınmıya başlandı. Böylece vergisini verebilmek için köylü malını satmiya başladı; kapalı köy ekonomisi sarsılarak yerini pazar için yapılan istihsale bırakıyordu. Orta çağ cemiyetini yıkacak olan ekonomik şartlar böylece gelişmekteydi. Buna ticarete büyük bir hız veren yeni coğrafya keşifleri de yardım etti. Hindistan ve Amerika yollarının keşfiyle ticaret, sadece Avrupa şehirlerile yakın şark arasında olmakla kalmadı, daha yeni ülkelere yayıldı. Buralardan gelen mallar, bilhassa Amerikanın altunu ve gümüşü eski cemiyetin son artıklarını da silip süpürüyordu. Yeni pazarların isteklerini artık kendi tezgâhında, kendi ihtiyaçları ve sadece bu ihtiyaçları giderecek parayı elde etmek için çalışan küçük zanaatkârın istihsali karşılıyamıyordu. Gittikçe gelişen ekonomik münasebetler içinde zenginleşen, parayı derebey gibi lüks için harcıyacak yerde para kazanmak için biriktiren kapitalistler istihsali arttırmak amacile zanaatkârları bir araya topladılar, onları kendi kontrolları altında çalıştırdılar. Böylece fabrikalar meydana geldi. Lâkin derebeyliğin hâlâ yaşıyan bazı kurulları ve kuralları ticaretin ve endüstrinin adımlarını köstekliyordu. Bir taraftan toprağa bağlı kölelik sistemi, şehirlerde yeni doğan endüstrinin el emeği ihtiyacını gidermesine engel oluyor, öte yandan, loncalar serbest rekabeti önliyen, iş hürriyetini sınırlandıran yasaları ve yasaklariyle ticaretin önüne sedler çekiyordu. İşte yeni zaman tarihinin başındaki bütün siyasî, sosyal çarpışmaların sebeplerini burada yani, derebeylik cemiyetinin dar çenberlerile yeni doğan kuvvetler arasındaki kavga ile izah etmek lâzımdır. İş ve kazanç hürriyeti dâvası, insanın hakları, kültür ve siyaset hakları davasına da yol açtı. Köleliğin kaldırılması, loncaların yıkılması, bunlar için yapılan bütün kanlı ve kansız çarpışmalar, damgasını bu çağ düşünücülerinin, sanatçilerinin eserlerine de vurmuştu. İşte hümanizmayı, onun edebiyatta, plâstik sanatlarda, musikide, düşünüşte, hayatın her görünüşünde daima «insanı» aramasının, insanlık ülküsünü gütmesinin sebebini orta çağın sonunda Avrupadaki sosyal devrimlerle izah edebiliriz. Rönesansın ve buna bağlı olarak da hümanizma hareketlerinin ilk defa Avrupanın cenubunda, ticaret ve endüstri bakımından bütün Avrupada öncü olan İtalyan şehirlerinde başlamış olması da ancak böyle aanlaşılabilir. Venedik, Floransa gibi İtalyan şehirleri güzel sanatların en gür bir olgunlukla fışkırdığı kaynaklar olduğu kadar, bankaları, atölyeleri, pazarlarile yeni zaman tarihinin başlangıcında, bütün dünyanın en büyük ticaret merkezleriydi. Rönesansın ve hümanizm çığırının İtalyadan sonra, Hollandada kök salıp gelişmiş olması da, yine bu şimal memleketinin ekonomi ve siyaset alanında sosyal devrimini öteki Avrupa memleketlerinden daha önce yapmış olmasiyle anlıyabiliriz.

Yukarıdaki incelemelerle hümanizma hareketlerinin belli bir tarih çevresindeki durumunu belirtmiş olduk. Yalnız şunu da söyliyelim ki ne rönesans ne de hümanizma tarihin belli zaman noktaları içinde başlayıp biten devirlerden değildir. En engin anlamile hümanizma insan medeniyetinin bütün bocalamalar, bütün sendelemeler ve duraklamalarla beraber, durmıyan akışının adıdır. Garp medeniyeti, modern cemiyet şartlarile orta çağın derebeylik kuruluşunu devirdikten sonra bilgi ve felsefede aklın imana, makinenin el işine, serbest ticaretin ve büyük şehir ekonomisinin köy istihsaline karşı kazandığı zaferlerle kendini gösterdi. Bütün bu gelişmeler içinde insanın hakları ve hürriyeti fikri dünyayı sardı. Yalnız hümanizma ülküsü insanın tabiata egemenliği yönünden gerçekleştiği halde, insanı eskisinden daha güzel, daha rahat bir yaşayışa kavuşturmak yönünden hiç te daha ileri gitmiş sayılamaz. Tekniğin, müspet ilimlerden hız alan başarıları, insanı tabiat kuvvetlerinin köleliğinden kurtarırken, bu sefer onu makinenin kölesi yaptı. İlk rönesans adamlarının herkesin hür çalışıp hür yaşaması, herkesin bütün kabiliyetlerini gösterebilmesi ve bunun ölçüsünde kazanabilmesi fikri orta çağın, sosyal hayatın her cephesindeki zincirlerini kıran bir parola iken insafsız bir serbest rekabetin kör kanunlarının mantığı halinde «hak kuvvetindir» fikrine yer verdi. Bunun sonucu bir millet içindeki insanlardan bir kısmının en büyük refaha erişirken, ötekilerin en koyu sefalete ve hayvan hayatına düşmeleri; milletler arasında da ekonomik bakımdan küçük milletlerin, bu yönden kuvvetli olanların esiri olmaları oldu.

Tarihin bu oluşu bugün yeni bir hümanizma yolu göstermektedir. Bu da dünya yüzündeki bütün milletlerin istiklâlerine kavuşmaları ülküsüdür. Bugün en geniş anlamile hümanizma, bütün milletleri ve bütün insanları bütün insanlığın malı olan medeniyetten, bilgiden, teknik imkânlarından faydalandırmak dileğidir. Bunun içindir ki bugün de hümanizmanın düşmanları fertler için, yaşama hakkı bakımından üstünlük, alçaklık olduğunu kabul eden doymak bilmez kazanç taraftarlarile, milletleri, efendi milletler, esir milletler diye ayırarak ikincileri birincilerin, lâkin gerçekte yine onlar içinde bir zümrenin hesabına soymak istiyen emperyalistlerdir. Bunun için onlar da tıpkı orta çağın softaları gibi aklın değerini, güzel sanatların hürriyetini, fertlerin vicdan ve fikir hürriyetlerini inkâr ederler.

Türk inkılâbı, Türk milletinin istiklâl dâvasını, baş ülkü yapımş, Türk topraklarında derebeyliği devirerek, halk hâkimiyteini, ana yasasının başına geçirmiştir. Her yeni fabrika, her yeni yol orta çağdan kalabilen son artıkları silip süpürürken, garp ilminin, garp sanatının şaheserlerini benimsemek ve onların izinde yaratmak için atılan adımlar da hümanizmanın en canlı hamleleridir. Böyle olduğu halde bugün bile

aralarında insanı ve insanlık değerleri en çok tanıması gereken kimselerin de bulunduğu karanlık adamlar hümanizmaya saldırıyorlar. Onlara göre hümanizma millî varlığımız için bir tehlike, bir felâket imiş! Bu softaların, bu yarım imanlı sahte kılavuzların iddialarına verilecek en güzel cevap, böyle bir zihniyete karşı söylenen şu sözler değil midir:

«... Sonra hümanizma... Ne korkuyorsunuz benim sözümden! İnsanlıktan korkulur mu? İnsanlığın nerede meyvası varsa orada bizim ellerimiz ve dudaklarımız var. Biz milliyetçiliği böyle düşünüyoruz. Niçin korkuyorsunuz, iyi ve güzel bir şeyi almaktan ve doğru bir şey söylemekten...» (1).

(1) Maarif Vekili Hasan - Âli Yücel. Birinci Maarif Şurası zabıtları, sayfa. 399.

Küçük Şeyler :

SAHTE BİLGİNLER İÇİN

"Deliliğe Methiye„ yi okudunuz mu? Garpte hümanizma'nın babalarından olan Erasmus 500 yıl önce yazdığı bu ölmez kitapta orta çağ artığı softaları, kalp bilgiçleri maskara eder. Onun heceleri Cervantes'ninki ve Molière'ninki gibi bugün de bütün keskinliğiyle yaşıyor; Şu bir iki satır günümüzdeki sahte bilginlerin kofluklarını açığa vurmak için yazılmış gibi değil midir?

"Bunlar hiç bir yabancı dil bilmezlerse küflü bir kitaptan bir kaç eski kelime çıkarır ve bunlarla okuyucunun gözünü kamaştırırlar. Bunları anlıyanlar, kendi allâmeliklerinden lezzet duymak fırsatını bulurlar, ve böylece gururları okşanır; anlamıyanlara anlaşılmaz görünmeleri nisbetinde hayranlık mevzuu olurlar. Zira, uzaktan gelen şeylere hayran olmak, dostlarım için az bir zevk değildir. Eğer, bu sonuncular arasında, âlim geçinmek istiyecek kadar boş olanlar bulunursa, küçük bir memnuniyet tebessümü, bir tasdik işareti ve eşeklerinkine benzer bir kulak hareketi; cehaletlerini başkalarının gözünde örtmek için kifayet edecektir... (1)„

(1) Erasmus; Deliliğe Methiye, Çev. Nusret Hızır Mf. V. Dünya edebiyatından tercümeler serisi. 1941.

Bütün san'at şubeleri gibi mimarlığımız da bir çok meselelerle karşılaşıyor. Bunların en önemlisi mimarlığımızın Türk cemiyeti içindeki yerini ve vazifesini bularak cemiyetimizin ihtiyaçlarını duyacak, aksettirecek bir millî san'at haline gelmesi için ne yapmak gerektiği meselesidir.

Mimarlığımızın Davaları

Yk. Müh. Enver BERKES

İlk bakışta, mimarî meseleleri, diğer san'atlara nazaran daha müşahhas gibi ve bu yüzden halli daha kolay gibi görünürse de, gerçekte başka âmillerin tesirile iş zorlaşmaktadır. Hâdiseler de bunu gösteriyor. Her taraftan tenkitler, şikâyetler ve san'atkârların kendi ağzından memnuniyetsizlikler işitiliyor.

Eski ve büyük bir mimarî ananeye şahit olan yurdumuzda, mesele diğer sanat şubelerinin karşılaştığı meselelerden belki daha karışıktır.

Çünkü resim ve heykeltraşlık gibi plâstik sanatlarla tiyatro ve opera gibi temaşa san'atlarının ananesi ve eski san'at eserleri veya bakiyeleri bizde pek azdır. Halbuki musiki ile mimaride ise böyle değildir. Gerek büyük kitleler arasında yaşıyan halk musikisinin, gerek klâsik dedikleri şehir güzideleri arasında ve sarayda yaşamış olan eski musikisinin ve gerekse bugünkü şehirli halk arasında yaşıyan bir nevi alaturka musikinin halk ve san'atkâr üzerindeki tesirleri ve hatıraları hâlâ yaşamaktadır. Bütün bu tesirler arasında, yeni Türk musikisinin yolu ne olacaktır? şeklindeki sualin cevapları üzerinde bir çok münakaşalar yürütülmektedir.

YURT VE DÜNYA bu mevzu üzerinde bir kaç defa durmuştur. İşte bu meseleye benzer, ve hemen ayni olan sualler bugünkü mimarimiz için de sorulmaktadır. Bugün, eski mimari ananemizi olduğu gibi tutup devam mı ettireceğiz? Fakat millî san'at; içinde yaşiyacağı cemiyetin mahsulü olacağına göre, böyle bir mimari, artık tarihin malı olan bir cemiyete ait olacağından bizim bugünkü ihtiyaçlarımızı karşılıyabilecek mi? Böyle bir mimari olsa olsa eskiye karşı olan hayranlığımızı tatmin etmekten öteye geçemiyecektir. O zaman bu kadar külfete ne hacet. Yurdumuz, bu eski eserlerin abidevî bakiyelerile doludur. Esasen o zamanın eserlerini acaba bugünkü şartlar içinde gerçekleştirmek maddeten mümkün müdür? Şu halde bundan vaz geçip, bugünkü sanatımızda, ancak eski eserlerin kalıp ve ölçülerini olduğu gibi tekrarlamakla mı kalalım? Fakat bu düşünce ancak klâsik dediğimiz mimarî için yerinde olabilir. Eski Türk mimarisinin değişmez kalıp ve şekilleri var mıdır? Olsa bile bu tarzda vücude getirilen eserlerin orijinal bir san'at eseri olmadığını ve ancak pek hususî hallerde bu yola gidildiğini bütün dünyadaki misallerile herkes biliyor.

Şu halde geriye müracaat muhakkak lâzımsa, eski Türk mimarisinin bazı motiflerini veya proporsiyonlarını almak, onları modern eserlerde bir malzeme olarak kullanmak mı daha doğru olur? Fakat bu formlar acaba o zamanın, bugününden farklı olan içtimaî şartlarının mahsulü değil midir? Evlerde oturup kalkma, kaç göç usülleri, ibadet şekli, alış veriş tarzı, binaların düşmanlara karşı müdafaa mecburiyeti, soğuk ve sıcağa karşı korunmak için teknik imkânsızlıkların doğurduğu zaruretler, sıhhatli yaşama kaideleri hakkındaki bilgisizlikler, ve en nihayet yapı malzemesinin iptidailiği, bu formların gelişiminde âmil olmamışlar mıdır? Şu halde, bu şartlar bugün hemen tamamen değiştiğine göre, bu formların tatbiki mânasız ve yersiz ve bu yüzden sahte olmıyacak mıdır? Yoksa bütün bunlardan tamamile vazgeçerek, mademki Avrupa medeniyeti camiasına girdik, oradan gördüklerimizi veya onların bize kabul ettirdiklerini aynen almak mı doğrudur? Bu da bir nevi şekil taklitçiliği değil midir? Acaba Avrupa medeniyeti camiasına girmekle bizim cemiyetimize mahsus olan millî dediğimiz hususiyetlerimiz ortadan kalkmış mıdır? Eğer bizim cemiyetimize mahsus meselelerimiz varsa, onlardan yapacağımız kopyalar bizim ihtiyaçlarımızı karşılamıyacaklarına göre, böyle eserlerde millî san'at telâkkisine uygunsuz olmıyacak mıdır?

Şu halde, ne maziyi hatırlamak, ne de, ister Türk, ister yabancı olsun bir takım formlara ve göreneklere bağlı kalmakla bugünün modern mimarisini yaratmak kabil değilse, ne yapmak lâzımdır? İşte hakikî bir sanatkârın araştırmalarına yol verecek olan bu suallerin cevapları henüz münakaşa halindedir, ve bu meseleri halleden san'at eserleri henüz doğmamıştır.

Osmanlı İmparatoruğunun muazzam mimarî ananesi, İmparatorluğun temsil ettiği askerî ve siyasî kudretle içtimaî bünyesinin neticesi idi. Dinî fikirlerin en önde geldiği bir devirde dinî müesseselere büyük ehemmiyet veriliyordu.

İslâmiyetin mücessem âbideleri olan camiler, bunların etrafında islâmlığa ait kültür müesseseleri olan medreseler sıralandı. Han, hamam gibi umumî hizmetlere tahsis edilen müesseseler, sebil, çeşme gibi hayrat ve bedestan gibi ticaret, şifahane, bimarhane gibi umumî sıhhat müesseseleri, ve nihayet askerî ve iktisadî ehemmiyetleri büyük olan münakale yolları üzerinde köprüler, büyük kervanların konakları olan kervansaraylar yapıldı. Padişahların ve büyük adamların mezarlarını ihtiva eden, veya dinî hürafelerin yarattığı bir takım sembolik şahıslar için türbe denilen anıtlar dikildi. Tarikatlara mahsus tekkeler, ve diğer vakıf müesseseleri yapıldı. Şehir ve kasabalarda pencereleri kafesli, harem ve selâmlık taksimatına göre yapılmış evler, konaklar ve yalılar da Osmanlı sivil mimarisinin orijinal eserleri oldu. Bu müesseselere ait mimarî eserlere bol para, bol zaman ve bol el emeği buldular, ve o devrin san'atkârları eser-

lerine imparatorluğun damgasını vurdular.

İşte bu mimarî Osmanlı İmparatorluğunun çöküşüne bağlı olarak yavaş yavaş unutuldu. Ve uzun yıllar dejenere bir san'at yer aldı. Tanzimattan Meşrutiyete kadar, padişahların saraylarını ve kışlalarını yapmak için Avrupadan çağırılan mimarlar ile İstanbul'da yaşıyan rum ve ermeni kalfaları tam mânasile kozmopolit bir mimari yarattılar. Meşrutiyetle birlikte milliyet fikirlerinin uyanması üzerine eski Osmanlı mimarisini yaşatmak istiyen bir hamle belirdi. Bu hamlenin üstadı olan Mimar Kemalettin ile arkadaşları Osmanlı mimarisini iyi tetkik etmiş ve bunu Türk mimarisinin klâsik şekli diye kabul etmişlerdi. Türkiye'de ve Avrupada tahsil gören Kemalettin modern plânlara Türk mimarî hacimlerini ve motiflerini tatbik etti. Fakat bu yüzden plân ile hacimde bir çok ayrılıklar meydana çıkıyordu. Cümhuriyetin ilânı ile başlıyan yeni imar hamlesinde, önceleri Kemalettinin nüfuzu ile işe başlandı. İstanbul ve Ankara'da bir çok nümunelerini gördüğümüz bu eserler, sonraları daha fena anlaşılmış bir mimari tipi meydana getirdi. Mimar Kemalettin'in eserleri plân itibarile tamamen modern mimariye uygundur. Fakat bu plânlardan çıkan hacimlere eski Türk motiflerini tatbik edince, san'atkârdan beklenen proporasyon ahengi elde edilemiyordu. Ankara'daki Gazi Terbiye Enstitüsü binası bunun başlıca misalidir.

Bu esnada Kemalettin'in berbat mukallitleri türedi. Hattâ Avrupadan çağırılan mimarlar bile anlar anlamaz, eski Osmanlı mimarisinin modernleştirilmesi işine katıldılar. Eski mimari geleneği yıkıldığı için hakikî san'at eserlerini ayırd edemiyecek derecede bir cehalet hüküm sürüyordu. Az çok iyi ile kötü bir arada gidiyordu. Bu yüzden hâlâ nümunelerini gördüğümüz bir sürü kötü, taklit eserler meydana çıktı.

Bu esnada Avrupa'da harp sonu mimarlığında büyük inkılâplar oluyordu. Bunların tesirleri memleketimize kadar geldi. İşi basit tarafından halletmek istiyenler için mesele gayet kolay göründü. Avrupa medeniyetinden yaptığımız bir çok iktibaslar gibi yeni Avrupa mimarisini derhal alacaktık. Bunun için modern mimarlığın ne olduğunu öğrenmek için çalışıp yorulmağa lüzum görmeden, bol tahsisatlarla Avrupadan ecnebi mimarlar çağrıldı. Bunlar modern mimarlık adı altında, bizi bazan şaşırtan, bazan hayran kılan bir takım eserler meydana getirdiler. İster istemez bize kabul ettirilen bu eserler memlekette büyük bir ters tesir uyandırdı. Her san'at alanında olduğu gibi sahtekârlığa müsait olan mimarlık san'atı, iyi anlaşılmamış bir modern san'at telâkkisi ile büsbütün sahtekârlığa yol açtı. Avrupada yapılan bir çok eserler derhal kopye edilmeğe başlandı. Ve yeni bir tahlitçilik başladı. Artık herkes mimarlık hakkındaki bilgilerinden şüphe etmeğe ve eskilik damgasından kurtulmak istiyenler ne kadar acayip ve eksantrik şekiller varsa onları taklit etmeğe başladılar.

Fakat çok sürmeden yeni bir mimar nesli yetişti. Bunlar bir çok yardımlardan mahrum kalmalarına rağmen uyanık bir düşünce ile meseleyi ilmî bir zihniyetle tetkik etmeğe başladılar. Yeni Avrupa mimarlığında gördüğümüz prensiplerin bir çoklarının bizi tatminden uzak olduğunu gördüler. Modern Avrupa mimarlığı modern tekniğe dayanıyordu. Büyük Harpten sonra inşaat malzemesi endüstrisi çok ilerlemiş, yeni yapı usülleri bulunmuştu.

Meselâ binaları örten çatıların yerini ufkî satıhlar, yani teraslar aldı. Fakat düz satıhları suya ve soğukla sıcağa kraşı tecrid için lâzım olan bir çok malzeme ve usüller icad edilmişti. Yapılan teraslar şakır şakır akmağa veya altında oturulamıyacak derecede sıcak veya soğuk geçirmeğe mahkûmdu. Daha bilgili, fakat taklit hevesinden geri kalmıyan bir takım mimarlar, çatıları gizlemek suretile ufkî teras tesirini uyandırmağa kalktılar. Fakat bu sahtelik, bu duvarların arkasında biriken kar ve yağmur gibi haricî tesirlerin muzipliği ile derhal açığa vurdu. Bazıları, mümkün olduğu kadar ufkîlik tesirini yaratmak için çatıların meyillerini azalttılar. Fakat bu hilekârlık da cezasını buldu. Hattâ memleketimizde bir aralık büyük bir şöhret kazanan bir Avrupalı mimar, Erzurumda yapılan muallim mektebi binasında bu usulü denemeğe kalkıştı. Halbuki Erzurum iklimini iyi tanımadan yapılan bu çatıyı ilk kışda, şiddetli rüzgârlar bir iki saat içinde yüzlerce metre mesafeye fırlatıp attı.

Heveskârlar arasında «kübik mimari» diye anılan bu mimari, bir takım şekil ve hacim oyunları yapmak, lüzumlu lüzumsuz yerlerde gösterişler yapmak, ve nihayet hiç bir yerde görülmemiş veya işitilmemiş «yenilikler» le şahsiyet iddiasına kalkışmak derecesine vardı. Hattâ bir çok mimarlar evvelden tasarladıkları ve üzerine saplanıp kaldıkları şekilleri her hangi bir plâna, yani bir fikre yapıştırmak, bu suretle basma kalıp şekillere manâ verdirmek gibi bir sasanatkâra yakışmıyan hareketlere kalktılar .

Son bir iki yıl içinde yeni bir hareket göze çarpmağa başladı. Bu da yeni mimarlıkta eski Türk motiflerini kullanmak suretiyle esere bir mahallilik rengi vermektir. İşin garip tarafı bu tecrübe, Ankara'da, birbirinden haberdar olmaksızın iki ecnebi mimar tarafından tatbik edildi. Bu hareket başlıca Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi binasında açığa vurulmuş, ve onun arkasından bir çok mimarlarımız bu tarzda bir takım denemelere başlamışlardır.

Görülüyor ki, bugünkü mimarlığımız henüz arama ve deneme yolundadır. Aşağı yukarı her sanat şubemiz bu buhranlı devre içinde yolunu arıyor. «Yapı» dergisinin 26 ıncı sayısında yüksek mimar Kömürcüoğlu, bugünkü çalışmaların değerini, gerçek bir sanatkâra yakışacak bir samimilik ve dürüstlükle tetkik ediyor, ve diyor ki; «Bugün çalışmalarımız henüz ferdîdir, ve istikbal vadedecek özde değildir. Her sanatkâr kendi kabuğunda uğraşmakta, hayatla mü-

cadeledir. Halbuki bu büyük vazife ancak bütün enerjilerin bu çığırda toplanmasiyle başarılacaktır. Yabancı bir mimar her hangi bir Türk motifini bir taş duvar sistemini ele alarak bir bina vücude getirmiş, bir kısım satakârlarımız bu taklidi büyük bir buluş telâkki ederek onu tekrar etmekte, diğer bir kısmı ahşap binaları, yalıları nümune olarak almakta, ve oradaki nisbetleri tuğla, beton ve betonarme sistemi yapılara tatbika çalışmakta, sebep ve mahiyetini incelemeden evvelki asırlara ait inşaatı tekrarda Türk ruhunu aramakta, bir kısmı da gözlerini yalnız batıya çevirmiş memlekete o manzarayı vermekte ısrar etmektedir.»

«Bir zamanlar mimari bile zaruretten doğan güzellik veren bir rekonstrüksiyon olduğu için sıva ile gizlenmiyen bir sıra taş bir sıra tuğla motifi bugün artık tarihindir. Asrımız yeni bir şey bulamıyacak kadar kısır değildir. Bugünkü inşaat tekniği ile onu yapmak bir yalancılık, eski tekniği almak ise eskiye dönmek olur. Yalancılık, göz aldatıcılığı mimaride iyi değildir. Eskiye dönmek ise bugünün medeniyetini, mimarideki ilerlemeleri görmek istememektir; bu da irtica olur. Bunlardan başka eski motif ve formlarda, Türk ruhunu aramak yolu yanlıştır. Bu ruh o motifleri nefsinde toplıyan yapılarda vardır.»

Bu sözlerle pek güzel anlatıldığı gibi, bugünkü Türk mimarlığı kendine yeni bir sanat tekniği yaratmak mecburiyetindedir. Bu teknik, ne tarihî zaruretlerin ve bugünkünden başka olan içtimaî şartların mahsulü olan eski bir tekniğin kendisi veya istihalesidir, ne de umumî mahiyetteki fikirlere, bir takım tarihî motifler veya proporsiyonları zoraki bir şekilde katarak ona mahallî bir renk vermek gayretidir. Bu teknik ancak, bugünkü ihtiyaçların yarattığı meselelerin kendi şartlarına göre gerçekleştireceği bir tekniktir.

Mimar Kömürcüoğlu'nun aldığı misalde dokunduğu D. T. C. Fakültesi binası karşısında, bir çok genç aydınlarımızdan bir kısmının bunu bir medreseye bir kısmının da bir han veya bir kışlaya benzettiklerini gördüm. Hakikat şudur ki, bu benzetişlere sebep; bu binanın ihtiva ettiği bir takım motiflerin bir han veya medrese sembolü veya bu gibi binalara ait bir tarza mahsus oluşu değil, belki bu gibi eserlerin yapıldığı bir devirde müşterek olan ve böyle bir çok binalarda kullanılmış olan bir inşa tarzı oluşudur. Bu tarz o zamanın inşa tekniğinin bir zaruretinden faydalanarak, o zamanın Türk mimarlaları tarafından, binanın mimarisini, gayet asnatkârane bir buluşla ve orijinal bir şekilde ifadelendirmelerinden çıkmıştır. Daha iyi anlaşılmasına yardım eder ümidile şu teknik izahatı vermekten çekinmiyeceğim. Bir binanın kendi şakulî sıkletlerini, yukarıdan aşağıya doğru, tabaka tabaka her ufkî seviyede mütesaviyen intişar ettirmeğe mecburuz. Bir de her tabakada, gerek duvarı teşkil eden malzeme parçalarını ve gerekse binanın cüzlerini teşkil eden duvar kısımlarını birbirine bağlamağa mecburuz.

Aksi halde duvar, veya binanın heyeti umumiyesi çatlamağa ve dağılmağa karşı mukavemetsiz olur. İşte bu sebepten masif bir bina yapılırken, duvarları mesafe mesafe ufkî tabakalar halinde, binanın yapıldığı malzemeden (meselâ taş veya kerpiçten) daha muntazam olan bir malzeme (meselâ tuğla veya ağaç) ile bağlamak lâzımdır. Bu suretle eskiden bu duvarlar örülürken, mesafe mesafe; bir sıra ufkî tuğla veya ağaç tabakası yani «hatıl» yapılırdı. İşte eski mimarlarımız, inşa tekniğindeki bu zarureti saklamağa lüzum görmeden, bu tuğla hatıllardan faydalanarak bir çok çeşitlere sokulan bir mimarlık motif halinde, binanın stabilitesini ufkî ve muvazî hatlarla sükûnet sağlamlık ve ebedîlik ifadesi altında, tebarüz ettirmekte ustalık göstermişlerdi.

Fakat, bugünkü inşa tekniği eski usulleri değiştirmiştir. Bir defa yukarıda anlatılan tuğla hatıl tertibatının kifayetsizliği anlaşılarak, yapı işlerinde büyük inkılâplar yapan betonarmeden istifade edildi. Bugün, zelzele de dahil olmak üzere, her nevi haricî tesirlere karşı binaların mukavemetini temin eden betonarme ile çelik yapıdır. Netekim yukarıda adı geçen binada modern tekniğin icaplarına uyularak betonarme sisteminde inşa edilmiştir. Binanın cephesinde gördüğümüz eski türk mimarî eserlerinden alınma tuğla hatıllar ancak, binanın kaplamasını teşkil eden taş kaplamada vücude getirilmiş bir takım süslerdir. Üstelik bu süsler, inşaat bakımından binanın aleyhindedir. Çünkü, bugün biliyoruz ki, bu alelâde tuğlalarla taşın mukavemeti bir olmadığından, yağmur, don vesaire gibi dışarıdan gelen tesirlere karşı tuğla kısımlar aşınacak ve belki elli yıl içerisinde binanın yüzü delik deşik olacaktır.

Bazı mimarlar, Kömürcüoğlu'nun işaret ettiği gibi, eski Türk konakları ve yalılarındaki proporsiyonlardan ilham alarak vekâlet binaları yapmağı tecrübe etmişlerdir. (İnhisarlar Vekâleti binası kasdediliyor.) Eğer bu tecrübe, bugün cemiyetimizde mevcut bulunmamasına rağmen, keyfine düşkün mirasyedi bir paşazadenin konağını veya villâsını yaparken tatbik edilmek istenseydi, diyeceğimiz olmazdı. Halbuki bir vekâlet binasının göreceği vazife hiç bir zaman bir konaktaki gibi olamaz. O zamanki yaşama şartlarının icabettirdiği mobilyeler (alçak sedirler ve minderler) ve bir de o zamanın konstrüksiyon şekli (ahşap konaklar) binanın proporsiyonlarında müessir olmuşlardır. Yani bu proporsiyonları yaratan mimarın keyfi değil, zamanın ihtiyaçlarıdır. Halbuki bugün bir vekil, eski vezirler gibi minderde oturmuyor, ve bilhassa bir vekil dairesinde bir paşanın yaşadığı tarzda çalışmıyor. Bundan başka bir vekâlet binasını ahşaptan yapmıyoruz, betonarmeden yapıyoruz. Şu halde, böyle bir binada odaların, salonların hacmi ile pençerelerin ebadı ve mihver açıklıkları eskisi gibi olamaz.

Mimar Kömürcüoğlu, bu izahlarımı, yukarıda işaret ettiğim yazısında güzelce hulâsalandırarak diyor

ki: «Formlar ve buluşların mahsulleri zamanla değişirler, bunu kabul etmek lâzımdır. Aradığımız Türk sanati ruhu, demek ki formlarda değildir. Ancak ve muhakkak değişmiyen unsurlarda olacaktır. Çünkü formlar ve buluşlar zamanın ihtiyacına, bilgisine ve tekniğine tâbidir, ve onlarla çerçevelenmiştir. Dünün medresesiyle bugünün mektebi ve üniversitesi arasındaki fark bunu tahlile kâfidir. İhtiyaç büyümüştür, bilgi artmıştır, teknik bugün için düşünebildiğimiz her şeyi yapmak kudretini insanlığa vermiştir. O günkü gibi mahdut şartlar içinde kalmak mecburiyetinde değiliz. İşte bu sebeplerden bugün biz artık düne dönemeyiz.»

Bütün bu sözlerden, inkılâbın beklediği yeni mimarlığa doğru bir takım aramalar ve denemeler devrinde olduğumuzu anlarız. Zaten canlı bir sanat faaliyetinden beklenen de budur. Her şeye oldu bitti gözüyle bakmak ve ulu orta her şeeyi kabul etmek veya reddetmek doğru değildir. Ne yazık ki sanat ceryanları karşısında aydınlarımız çok defa alâkasız kalıyorlar. Hattâ daha fenası, pratik hayatla, imar işleriyle münasebeti çok olan mimarlıkta, hüküm verecek durumda olanlar çok defa muayyen görüşlere saplanıp kalıyorlar veya aldatılıyorlar. Mimarlığımızın bugünkü durumu, sanat bakımından, aydınlar arasında o kadar münakaşa edilmemiştir. Bu mesele daha ziyade teknisiyenler arasında konuşulmaktadır. Halbuki davanın bir sanat çerçevesi içinde münakaşası için teknisiyen olmak icabetmez. Kaldı ki mesele, teknisiyenler, yani mimarlar arasında bile epeyce münakaşa edilememiştir. Çünkü bir çok mimarlar, bugünkü hareketleri geniş bir sanat zaviyesinden tetkik etmeğe yanaşmıyorlar. Meseledeki sanat - münasebetlerini gözönünde tutmadan şahsiyet davalariyle uğraşıyorlar. Hattâ bu işleri bir meslek davası inhisarına almak temayülleri sezildiği gibi, âdeta haklarına tecavüz edilen veya hakir görülen bir mesleğin haysiyetini korumak, veya onu tecavüzden masun bir halde mukaddes bir varlıkmış gibi dokunulmaz bir hale getirmek için gayret sarfedenler vardır. Bu dar bir görüş olur. Gerçi herkesin bilir bilmez bir şekilde ortaya atılarak karışmasının mahzurlarını düşünemezlik edemeyiz. Fakat asıl tehlike meseleyi münakaşa etmeden fiiliyat sahasına geçiren mücadelecilerin yarattığı tehlikedir. Çünkü münakaşa halindeki yanlış fikirleri düzeltmek kabildir, ve zevklidir. Fakat tatbikat ve fiiliyatla pek alâkalı olan mimarlıkta, bu tarzdaki müdahalelerin pek tehlikeli ve âdeta feci neticeler doğurduğunu bir çok misallerle sık sık görüyoruz. Sanatkârın titizliği ancak bu tehlikeye yöneltildiği zaman ona hak vermemek kabil olmaz.

Halk Dilinde Hiciv ve Mizah

Pertev N. BORATAV

Gazetelerin, mecmuaların bulunmadığı çağlarda ve yerlerde halkın içtimaî tenkit ve hiciv ihtiyacını karşılayan halk edebiyatı çeşitleri içinde «fıkralar» en başta gelir: Şüphe yok ki, halk şairlerinin mizahî destanları, taşlamaları, belli hâdiseler veya şahıslar için yakılmış kötüleyici türküler de ayni gayeyi gözeten nevilerdir; hattâ, masalların bile çoğunda bu hiciv ve tenkit gayesini bulmak mümkün olur; amma bunlarda, halk fıkralarıtndaki kestirmelik ve kesinlik yoktur; bu nevilerin içinde hiciv ve tenkit, nevi tayin eden unsur değildir; fıkralar ise, bu amaçlariyle diğer nevi ve çeşitlerden ayrılırlar.

Onun içindir ki, halk fıkraları, öteki halk edebiyatı çeşitleri gibi, kendi başlarına bir sanat varlığı olarak ortaya çıkmazlar; hiç bir zaman, masal, türkü, destan... gibi çeşitlerde olduğu gibi fıkra sadece fıkra dinlemek zevkini karşılamak için dinlenmez; günün, saatin meselesi hakkındaki düşüncesini, iyi anlatabilmek istiyen kimse zemin ve zamana uygun bir fıkra getirir: Adı belli veya adsız bir kahramanın şahsında, yahutta onun diliyle, zamanı, zamanın insanları, olayları hakkındaki düşünüşünü ortaya koyar. Yine bunun içindir ki, halk geleneklerinde fıkra, çokluk kadın meclislerinin değil, erkek meclislerindeki sohbetlerin cilâsıdır; çünkü içtimaî hiciv ve tenkit, kadından çok erkeğin işidir.

Fıkra anlatmak büyük bir maharet ve sanat ister; herkesin anlattığı fıkra ayni zevki, ayni neşeyi vermez; fıkrayı yerinde anlatmak, ve yoluyla anlatmak sanatini bilenlerdir ki ona hakikî değerini verdirir; onların dilinden fıkralar, asıl amaçlarındaki tesiri yapar. Biz vaka veya şahıs için uygun fıkrayı seçmek, hem de fıkranın mizah veya hiciv unsurunu belirtecek bir eda ile anlatmak, hususiyle, hikâyenin düğüm noktası diyebileceğimiz yere kadar ağır ağır, gelip, düğümü maharetle ve süratle çözdürmek, bunu topluluğun üzerinde soğuk tesir bırakmadan yapabilmek herkesin kârı değildir; her zümre halk içinde bu işin ustaları vardır; meclislerde herkes bunların ağzına bakar; bunlar «zemin ve zamanı» bilen, fıkrayı yerinde yerleştiren, nüktedan, zarif, hoşsohbet, sözü sohbeti dinlenir diye vasıflandırılan kimselerdir. Halkın hiciv ve mizah ifadesini, çoğu asırlar boyunca pek az değişikliğe uğramış muayyen kalıplar içinde, tazeliğini ve kuvvetini kaybetmeden nesilden nesile bu söz sanatkârları naklederler. Bunlar, kendileri de birer fıkra kahramanıdırlar; Nasrattın Hocayı, İncili Çavuşu, Bekri Mustafayı

tarihte aramağa ne hacet... Onları her köyde, her kasabada bulabilirsiniz; halk mizah ve hicvinin bu ölmez çehreleri, nikbin gülüşleriyle her yerde karşınıza çıkar; bunların başlarından geçen tuhaf vakalar, yahutta başkalarının başından geçmiş diye anlattıkları, çokluk yarattıkları neşeli fıkralar Hoca Nasrattının, İncilinin, Bekrinin fıkra külliyatlarını nesilden nesile şişirecektir.

***

Fıkraların mekanizması, yapılışı, bir çok hallerde konuları, ve güldüren, tesir eden «nükte» motifleri, milletlerin müşterek malıdır. Bizim Nasrattın Hoca'nın başından geçmiş diye anlattığımız ve güldüğümüz bir vakayı fransızlar Panurge'in diye anlatırlar; araplar Cubaya mal ederler, almanlar Eulenspiegel'e... Bu fıkra kahramanları, âdeta insanların ancak içtimaî şartlarla tayin olunabilen belli hiciv ve tenkit görüşlerini bir takım vakalar halinde kendi şahsiyetleri etrafında toplamışlar; bu vakalar, bir hikâye şeması içine girip milletten millete kolaylıkla geçmiş; kimbilir belki de, bir çok hallerde, milletlerin birbirinden haberi olmadan, içinde yaşanan şartların ayni olması neticesi olarak, ayni zamanda muhtelif milletlerde doğuvermiştir.

Halk fıkralarını bir çok çeşitlere ayırmak mümkün... Bunları bir defa; bazı meşhur tiplerin adlarına bağlananlar, anonim olanlar diye ikiye ayırabiliriz. Her milletin mizah ve hicvinin mümessili olarak yaşıyan bir kahramanı vardır; bunlar zümre sınırlarını aşıp, bütün milletin ferdleriyle konuşabilecek kadar «millî», ve milletlerin sınırlarını aşıp bütün insanları eğlendirecek ve güldürecek kadar «insanî» vasıflar taşırlar; bizim Nasrattın hocamız, bu halk filozoflarının dünyaca en çok tanınmışı, en çok sevilmişidir.

Adsız fıkralar «meselâ adamın biri..» diye anlatılanları da bir kaç çeşide ayırmak mümkün olur. Bir kısmının mevzuları kavmî zümrelerdir: İskoçyalıların hasisliğini, İngilizlerin soğukkanlılıklarını yahut geç intikallerini, lzâların saflığını, v.s. anlatan fıkralar gibi... Bunlar şüphesiz, kavmî rekabetlerin meydana getirdiği hiciv ve mizah fıkralarıdır; bunların daha mahdut zümreleri ele alan çeşitleri imparatorluk merkezlerinde rağbette olan diğer halk sanat mahsullerinde gördüğümüz vasıflariyle karşımıza çıkar: meselâ. Karagöz ve orta oyununda taklit yoluyla alay edilen taşra halkının her biri hakkında İstanbulda mizahî fıkralar anlatılırdı; keza, şehirlerin ve kasabaların, hattâ köylerin birbiri hakkında anlattıkları fıkralar da «coğrafî zümreleri mevzu edinmiş» fıkralar arasında yer alır; Ankaralı, Çankırılıyı kötüliyen bir fıkra anlatır; bakarsınız ki, ayni fıkrayı Çankırılı Ankaralı hakkında anlatmaktadır.

Bir kısım adsız fıkralar da, tarikat, meslek, veya sanat erbabını mevzu edinmiştir. Halk, asırlar boyunca, bir takım içtimaî vazifelerin mümessilleri hakkında tecrübeleri sonunda, iyi veya kötü, müspet veya menfi kanaatler edinmiştir ki, bunların ifadesini, her milletin halk edebiyatındaki fıkralarda buluruz. Türk fıkralarını-

da hocalar, obur, doymak bilmez, menfaatinden başka bir şey düşünmez, küstah ve kabadır; fıkralar bize onları böyle gösterir. Bir misal: «İki hoca bir köyde düğün ziyafetine davetli imişler; o kadar yemişler ki, yerlerinden kımıldayamaz hale gelmişler; köylü bunları bir arabaya yüklemiş, yola koymuş... Yolda hocanın bir tanesi uzakta görülen ve ziyafet ışığı olduğunutahmin ettiği bir ışığı arabacıya göstermiş, demişki: «Oğlum, çek şu köye, orada da bir ziyafet var galiba!» Arabacı: «Hoca, demiş, insaf et, yerinden kımıldayamaz haldesin; doymadın mı?» Hoca yanında, fazla yemekten çatlamış, cansız yatan arkadaşını arabacıya göstererek: «Doymak diye bununkine derler!» demiş. Bir insanın ölümünü bu kadar insafsızca - fakat başarile - alay mevzuu yapan bu fıkra, üzerinde biraz düşünürsek, ne kadar vahşi bir ifade gizliyor; fakat bıraktığı tesire bakalım: bu hiç te öyle, tiksindirici ve ürpertici değil, bunda kötülükten ziyade gülümsiyen, iyi niyetli bir tenkit ve mizah çeşnisi tadıyoruz. Hıristiyan memleketler halkı da papaslarını böyle alaya almışlardır.

Halkın, keramet sahibi şeyhler karşısındaki hicivci tavrına - kuvvetli birifade veren fıkralar da - hocalar hakkındakiler kadar bol olmasa bile - raslarız. Nasrattın Hocanın meşhur ve eski bir fıkrası bunların en güzellerinden biridir: «Hoca gece âlemi mânada arşı âlânın muhtelif tabakalarında yaptığı seyranları anlatan Şeyad-ı Hamzaya sorar: «Derviş yedinci katta yüzüne yelpaze gibi yumuşak bir şey dokundu mu?» Şeyad-ı Hamza, kerametle hocadan geri kalmadığını göstermek için, «evet» cevabını verir. Hoca da o zaman der ki: «İşte o benim eşeğimin kuyruğuydu!» Halkın, en büyük ve en çok hürmet kın, hattâ en büyük ve en çok hürmet gösterdiği, evliya mertebesine götürdüğü büyük şeyhlerle bile, zaman zaman, pek Nasrattın Hoca kadar keskin ve iğneli bir dille olmasa bile, aklı selimin oldukça haşin bir tenkidiyle dokunmaktan geri durmadığını göstermek için bu çeşitten başka bir misal daha vereyim: Fıkra, halk edebiyatı çeşitlerinde her zaman gördüğümüz bir anakronizmle Abdülkadir Geylânî ve Hacı Bayramı ayni yıllarda yaşatıyor: «Hacı Bayram müritlerinden derviş Mehmede üç tane halı seccade vermiş, al bunları Bağdatta Abdülkadir kardeşime ilet!» demiş. Derviş Mehmet, fakir, ne yapsın, yayan yapıldak yola koyulmuş, kona göçe, bir ayda Adanaya varmış; «Bağdattaki adam ne bilecek seccadelerin üç tane olduğunu; şunlardan birini satayım da şurada biraz dinleneyim, bir kaç gün yiyip keyfime bakayım!» demiş. Ve düşündüğünü yapmış. Bir ay daha yol gitmiş, Halebe varmış, orada da ayni düşünce ile ikinci seccadeyi okutmuş, Bağdada tek seccade ile varmış; şeyhinin hediyesini Abdülkadir hazretlerine takdim etmiş. Abdülkadir dik dik derviş Mehmedin gözlerine bakmış, demiş ki: «Derviş Mehmet, doğru söyle, Hacı Bayram Kardeşimden bana bir tane seccade mi getirdin?» Derviş

Mehmet, pencerede şeyhi Hacı Bay- Mehmet: «Evet şeyhim!» demiş. O zaman Abdülkadir, oturduğu yerin yanıbaşındaki pencereyi açmış, seslenmiş: «Ey kardeşim Hacı Bayram! bana gönderdiğin seccade kaç tane idi, bir miydi, üç müydü?» Derviş ramın başını görmüş; Hacı Bayram Abdülkadir hazretlerinin sualine cevap vermiş: «Abdülkadir kardeşim, Derviş Mehmet yalan söyler, ben sana üç seccade yolladım!». Bunun üzerine derviş Mehmet dayanamamış, pencereye doğru yaklaşmış ve her iki şeyhe birden: «Be herifler demiş, madem birbirinize bu kadar yakın oturursunuz, bu zavallı derviş Mehmede ne diye üç aylık yol yürütürsünüz!»

***

Umumî olarak halk fıkralarına onların mevzuları, ve alaya aldıkları, hiciv ve tenkit ettikleri zihniyetler, şahıslar ve olaylara dair çok şeyler söylenebilir. Yazık ki bunların bir çoğu, hatta en kuvvetlileri, yazılması ayıp sayılan çeşittendir; bunların - fonetik alfabelerle yapılmış bazı dar ilim ve ihtisas neşriyatı müstesna - neşrini cemiyetin âdet ve teamülleri âdeta yasak etmiştir; bunlar sadece kulaktan kulağa, birbiriyle pek samimi kimseler arasında anlaşılıp ve meraklılarının defterlerine yazılmakla kalacaktır. Bununla beraber halk fıkralarının okunabilecek kadar «edepli» olanları da boldur. Şimdiye kadar fıkra külliyatları, memleketimizde dikkatsiz, itinasız ve zevksiz baskılar halinde basılagelmiştir; hiç bir iyi sanatkâr, bunları ele alıp işlememiştir. Mevzuları ve nükteleri bakımından eşsiz Türk fıkraları yazık ki günden güne bozulan halk kitapları halinde yaşamağa çalışıyorlar. Halk fıkraları, halkın psikolojisinden, zihniyetinden, insanların birbirini nasıl gördüklerinden bize çok şeyler öğretecek mahiyette şeylerdir. Onları toplamalı, güzel kitaplar halinde bastırmalı, okumalı, ve okutmalıyız.

Terbiye ve Tenkit

Tenkit, bazı kimselerin alıştığı anlamla yalnız bir hücum, bir bağırmadır. Bu anlayıştan doğan ilk sonuç tenkidin kötü bir şey, bir çeşit küfür olduğudur. Bu anlayış, bütün durulma devirlerinin, bütün katılaşmış, nasırlaşmış, değişme ve yenileşme gücünü kaybetmiş cemiyetlerin ve insanların hastalığıdır. Bunun içindir ki yeni bir devir getiren, insanlığa yeni bir hamle yaptıracak olan her devre «tenkit devri» adını vermişlerdir. Her inkılâp en büyük manâsiyle ve hayatın her cephesi bakımından yarı yarıya tenkittir.

Atatürk inkılâbının bizim tarihimiz bakımından en büyük, en yeni manâsı imparatorluk rejimine, derebeyliğe, softalığa, medreseye çevrilmiş en merhametsiz, en öldürücü bir tenkit oluşudur. Bu inkılâp, zaferini kazandıktan sonra da bu zaferin daima elde tutulması, eskinin hortlamasına meydan verilmemesi için, inkılâp nesilleri için tenkidi sınırları bekliyen nöbetçinin silâhı kadar gerekli saymalıyız. Artık geçmişin bütün karanlığı dağıldıktan, geriliğin son kaleleri yıkıldıktan sonra da tenkidi yaratıcılığın, kuruculuğun en güvenilir metodu olarak benimsemek lâzımdır. Her değişen devrin meydana getirdiği imkânlar içinde ortaya çıkan bir takım şarlatanlar, külâh avcıları, post düşkünleri, dalkavuklar ve demagoglar inkılâbın, eskiler kadar, belki onlardan daha büyük düşmanlarıdır. İnkılâbın öz çocukları, onun gerçek insanları bunları meydana çıkarmak gizli maksatlarını açığa vurmak için hiç titremeksizin tenkide baş vurmalıdırlar. Tenkide arkasını çevirenler, bir inkılâbı az zamanda eskimeğe, katılaşmağa, yıktığı eskinin durgunluğuna sürüklemiş olurlar. Gerçek bir inkılâp görüşü, inkılâbı asla yalnız bir şeyin yıkılıp yerine başka bir şeyin konuşundan ibaret saymıyacaktır. Yaşıyan uzviyet, her an binlerce höcrelerinin hayatında ölüp var olmaktadır. Fakat bu ayni zamanda onun büyümesi, gelişmesi demek oluyor. Tenkit, cemiyet hayatının her görünüşünde, her işinde, atılan her adımında, her başarıda bir ölçü, bir değerlendirme, eğriyi doğrudan ayırma âletidir. Şakulsuz çalışan duvarcının yaptığı duvar nasıl eğri olmağa ve yıkılmağa mahkûm olursa tenkidi elden bırakan terbiyecinin, sanatkârın, cemiyet adamının işi de kötü, çirkin ve zararlı olmağa mahkûmdur.

Gerçek demokrasi yalnız inanmayı, körü körüne inanmayı, insan şahsiyetinin hiçe sayıldığı devirlerin bir uydurması sayar. Demokrasinin temel taşı anlıyarak inanmaktır: anlaşılmıyan, yani akla ve gerçeğe uymıyan fikirlere, işlere inanmak ve inanmayı istemek demokrasinin yo-

lundan ayrılmak demektir. Siyasî manâda vatandaşların devlet işleriyle elbirliği etmesi ve basın hürriyeti manâsında değer verilen tenkit pedagoji çerçevesinde talebenin kendi çalışmasına değer vermek, talebeye bilgileri hazır klişeler halinde ezberletmiyerek düşünüş alışkanlığı kazandırmak, öğretmenine sual sormak, mektep hayatına karıştırmak, münakaşa terbiyesi vermek prensipleri şeklinde hâkim olmuştur. Bugün ilk okullarımızdan başlıyarak en yüksek öğretim kurullarımızın hepsinde ortak olan pedagoji anlayışı budur. Yakın zamanlara kadar bizde âlim yetişmiyor; bizde büyük teknikçi, büyük sanatkâr yetişmiyor... diye bağıranların, bunun sebebini bulmak için didinirlerken bulamadıkları, göremedikleri hakikat şu oluyordu: tenkit yokluğu.

Bunun için tenkit ve tenkitçilik ruhu demokrat bir terbiyenin yaratıcı kuvveti olacaktır. Bundan ürken bir anlayış, belki bir orta çağ terbiye anlayışına, belki insanları, korkulan çobanların güttüğü sürüler sayan illere yakışır; lâkin demokrasiyi kurmak ve yaşatmak uğrunda çarpışmış ve çarpışan bir memlekete, asla.

CEMGİL

H i k â y e

AYRILIŞ

Melih Cevdet ANDAY

Kahve, sinema, vapur, tren gibi yerlerde bana yakın oturanların konuştuklarını dinleme huyum yoktur. Bir defa - epeyce oluyor - Kadıköy vapurunda, karşımda oturan bir kız, arkadaşına nasıl evlendiğini yüksek sesle anlatıyordu da dayanamadım, yer değiştirdim. Çünkü, biliyorum, benim de dinlememi istiyordu, iki erkeğin onu elde etmek için birbirlerine nasıl kazık attıklarını öğrenirsem, sanki kendisini tebrik edecekmişim gibi. Ama dün akşam nasılsa bir konuşmayı dinledim, hiç hatırımdan çıkmıyor. Unutacağımı da sanmıyorum.

Ekseriya akşam yemeklerini yediğim bir lokanta var, oldukça ucuz. Müşterileri hemen ayni insanlardır. Bekâr memur, bir iki tanınmış kadın, bazı yeni zenginler. Hele onlardan biri - galiba değirmeni varmış - her akşam bir bar artisti ile gelir, ama barın en çirkinlerini seçmekte rakipsizdir. Beş, altı erkek arkadaşı da yakasını bırakmazlar. Rakı içerler. Bizim zengin de dostları, hayranları, sevgilileri arasında güler durur. Lokantanın sahibi, patron, iri yarı, okuması yazması yok bir Boluludur. Her gece içer.

Bu lokantaya bir arkadaşın yüzünden alıştım. Ucuz olmasa gitmem. İşte burada hemen her Allahın akşamı rastladığım bir çift vardır. Konuşmadan yemek yerler. Kadın, otuz yaşlarında, mahzun, biraz yıpranmış, güzelce bir kadındır. Adamı daha eskiden tanıyorum. Şiir heveskârı idi. Ekseriya meyhanelerde rastladım. Sinirli görünmeyi sever, kadın, aşk, hayat, ölüm gibi meselelerde uzun ve «dır» la biten vecizeleri ezbere bilir, tuhaf bir adamdır. Bu kadınla dokuz, on aydır beraber görünüyor. O zamanlardan beri dikkat ettim, kadının neşesi her gün bir parça daha söndü, haline bir durgunluk gelmiye başladı.

Dün akşam adam yalnızdı. Yemeğin yarısında iken kapı açıldı, kadın gözüktü. Asabi gibi geldi bana.. Masaya oturur oturmaz da söylenmiye başladı. Dinliyecek değildim. Ama biraz yüksek sesle konuşuyorlardı. Kadın:

— Ayrılmak mı istiyorsun? dıyordu, peki ama neden? Sana ne zararım var? Sana güzelce bakmıyor mıyım? Dediklerinden dışarı çıktığımı gördün mü? Ama diyeceksin ki, masraf fazla oluyor. Peki, beni buraya getirdiğin zaman masrafı hesap etmedin mi? Hem bu kadar zaman sonra...

— Masrafı filân karıştırdığım yok, diye erkek sertçe cevap verdi. Ben bu kadar adî adam değilim. Ekmek üzerine münakaşa etmekten

hoşlanmam. Seninle ayrılmamız lâzım diyorum, çünkü artık beni sevmiyorsun. Bunu kendin de biliyorsun ya. Tabii bu vaziyette benim sana hâlâ aşk duymamı istiyemezsin. Aşk ya karşılıklı olur, ya ıhiç olmaz. Artık birbirimize ihtiyacımız yok demektir. Serbest bir kadınsın, kendine yeni bir hayat ara.

— Mektuba da bunu yazmışsın. Ben inanmadım. Başka bir sebep var, saklıyor diye düşündüm. Demek bu ha? Artık seni sevmiyorum, o halde ayrılalım. Ne iyi vallahi. İki kişinin beraber oturması için mutlaka aşk lâzımmış gibi. Sen ahlâksızın birisin. Hepiniz, bütün erkekler birbirinize benziyorsunuz. Senden evel kaç kişi ile yaşadımsa aşağı yukarı buna benzer sebepler yüzünden ayrıldık. Seni sevdiğimi iddia etmiyorum, ne yalan söyliyeyim. Ama pekâlâ yaşayıp gidiyorduk işte. Sanki sen bütün işlerinde bu fikirle mi hareket ediyorsun? Memuriyetine aşkla mı bağlısın? Her sabah evden küfrederek çıkarsın, akşama gelir dert yanarsın. Sevmediğin işini neden bırakmıyorsun? Şu hiç ayrılmadığın arkadaşlarının az mı aleyhinde söylersin? Ama gene beraber içersiniz, beraber eğlenirsiniz. Bu şehirden hoşnut olmadığını gece gündüz tekrarladığın halde buradan ayrılıp gidemiyorsun. Seni bırakmalıymışım. Kabahatim de ne? Artık seni aşkla sevmiyorum. Hiç kimsenin elinden gelmiyen bir şeyi niçin benden istiyorsun? Her daim aşkla yaşamak kolay şey mi? İnsan elinden geldiği kadarını yapar. Peki ama, benim halim ne olacak? Kabahatim bundan ibaretse bana yazık değil mi? Gidecek hiç bir yerim yok. Sersefil sokaklarda kalacağım. Yazık vallahi...

Bundan sonrasını işitmedim. Erkek lâfa başladı. Ve yavaş konuştu. Ben çıkarken kadın ağlıyordu.

Okuduklarımız

ÜÇ FİKİR OLAYI

Son zamanlarda memleketimizde ilim hayatı, tenkit zihniyeti, ilim ahlâkı bakımından dikkate değer gördüğümüz üç olayı okuyucularımıza tanıtmak isteriz.

Münakaşanın birincisi, "Çınaraltı„ dergisinde tarih öğretmeni Bay Namık Orkun ile sinoloji profesörü W. Eberhard arasında, diğeri de "İktisadî Yürüyüş„ dergisi ile Hukuk Fakültesi mecmuasında Prof. Dr. Muhlis Ete ile yine Prof Dr. olan bay Fındıkoğlu arasında geçiyor.

Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi profesörü Eberhard "Çinin Şimal Komşuları„ adlı bir eser yazmıştır. Bay H. N. Orkun bu sahada hiç bir salâhiyeti olmadığı halde, eser hakkında bir tenkit yazıyor. Prof. Eberhard bu tenkide verdiği cevaba bizim fikir hayatımız için çok önemli ve yerinde bulduğumuz şu sözlerle başlıyor: "İlmin terakkisi, en ziyade, ilim adamlarının devamlı surette birbirlerini karşılıklı tenkit etmeleri ile olur. Onun için, ilmî olan her tenkit saygıya değer. Fakat ilmî bir kitabın tenkidi, bir saha ile alâkası olmıayn biri tarafından yapılırsa bu, müellif için utanç değildir; böyle bir utanç varsa bu bilgisizliğini bütün ilim adamları huzurunda gösteren münekkide aittir. „ Çınaraltı dergisi sahipleri profesörün bu cevabını neşretmeğe mecbur olmakla beraber, okuyucuları nazarında Bay H. N. Orkun'un bu meseledeki ilmî salâhiyetsizliğini meydana çıkarır korkusuyla yazının başına bir kayıt koyarak bu cevabın ilmî mevzular için biraz ağır buldukları bir dille yazıldığını iddia ediyorlar. Oysa ki Prof Eberhard bu cevabında gerçek bir ilim adamına yakışan nezaket ve fakat açık sözlülükte tenkitte örnek olacak bir dil kullanıyor. Profesörün bu yazısından okuyucunun aldığı netice şu oluyor: Bir ilim alanının mütehassısı olan bir kimsenin eserini bu sahadan anlamıyan birinin tenkide kalkışması ilim hayatını geriletici bir şeydir. Bay H. N. Orkun sinolojiden anlamadığı gibi, çince dahi bilmeden Türk tarihi hakkındaki çince kaynaklardan, (eserleri eskimiş bir iki garp müellifinden aldığı malûmatı benimsiyerek) salâhiyetle bahsediyor! Profesör Eberhard buna karşı: "Kırgızlar hakkındaki bahsi tamamiyle eskimiş bir tercüme ile karşılaştırarak tenkit ediyor. Bu ilim bakımından kabul edilemez bir hareket olduğu gibi, Bay H. N. Orkun'un ilim adamı olmadığını da gösterir. Onları yalnız orijinal Çin kaynağı ile karşılaştırması lâzımdı.... Yalnız bir sömestr sinoloji okumuş olsaydı çince tabirlerin ne kadar çok ve geniş manâları olduğunu bilirdi„ dedikten sonra neticede "bu gayri ilmî bir tarzda yapılmış bir kitap tenkididir„ hükmünü veriyor.

İlim mensubu olduğunu iddia edenlerde bulunması gereken ilim ahlâkı ve tenkit terbiyesi meselesini Yurt ve Dünya sık sık ele almıştır. Bu bakımdandır ki hiç bir ilmî mahiyeti olmıyan bir dergide geçmekle beraber mesele ilim hayatımızı ilgilendirdiği ve üzerinde durulması gereken noktalara temas etmeğe vesile olduğu için bu münakaşadan okuyucularımızı haberdar etmek istedik.

İkinci münakaşanın çıkışına sebep olan hâdise şu: İstanbul Üniversitesi profesörle-

rinden Bay Kessler'in kooperatifçilik hakkındaki almanca eserinin Bay Fındıkoğlu tarafından çevrilen tercümesi hakkında kooperatifçilik dergisinde Bay Muhlis Ete ve Bay Y. S. Atasagun birer tenkit yazdılar. Bu tenkitler, çevirenin Almancaya iyi hâkim olamaması veya kooperatifçilik alanında bizde kullanılagen bazı terimleri bilmemesi yüzünden hataları olduğunu gösteriyordu. Bu tenkitlere içerliyen Bay Fındıkoğlu Hukuk Fakültesi mecmuasında "bir asabiyet havası içinde süratle kaleme alınmış,, bir karşılıkta bulunuyor. Bu tenkitlerin bazılarına cevap veriyor, bazılarına vermiyor. Fakat cevap vermediği noktalardaki tenkitlerin haklı olduğunu itiraf etmiyor. Bay Muhlis Ete'nin nihayet İktisadî Yürüyüş dergisinde çıkan yazısında Prof. Fındıkoğlu'nun cevabındaki dilin bir ahlâk ve içtimaiyat hocasının kullanması icabeden lisandan biraz farklı olduğunu söyliyerek muarızının Almancayı iyi bilmediğini iddia ediyor.

Bay Fındıkoğlunun işi böyle bir vâdiye dökmesi gayet tabiî olarak iki profesör arasında Almancayı hangimiz daha iyi biliriz? meselesi üzerinde bir çekişme şekline düşürüyor. Bay Muhlis Ete "Akademik hayatının ancak son senelerinde almanca öğrenmiye başlıyan,, Bay Fındıkoğlu'nun daha ileri giderek "eseri almancadan türkçeye çevirecek kuvvetli ve sahanın mütehassısı bir mütercim bulunmadığı için tercümeyi ben deruhde ettim,, demekle ayni zamanda meslektaşlarını incitecek bir iddiacılıkta bulunduğunu gösteriyor. B. M. Ete, altı yıl önce Prof. Kessler'in bir dersini Bay Fındıkoğlu'nun "Alman lisanında biraz daha ilerilemesine vakit kazandırmak için,, mecbur olmadığı halde kendisinin tercüme ettiğini söylüyor.

Bu cevabında gerçekten yumuşaklık ve nezaketle hareket eden, fakat muarızının yüksek iddialarına karşı mukabelede bulunan Bay Muhlis Etenin veya muarızının müdafaasını yapmak, hattâ münakaşada hangisinin haklı olduğunu söylemek bize düşen veya karışacağımız bir iş değildir. Ancak bu münakaşa bize akademik hayatımızın en ileri basamaklarında bulunan kimselerin bir ilim münakaşasında her türlü fikir disiplininin dışına çıkarak yalnız benliklerini ileri sürdüklerini göstermesi bakımından düşündürücü göründü. Zaten Bay Fındıkoğlu kendisinin buna benzer bir kusurunu "İş,, dergisinde itiraf etmişti. Bu itiraftan Fransada tahsilde iken, okumadığı kitapları tezinin bibliyoğrafyasına koyduğu için hocasının kendisine söylediği acı şeyleri öğrenmiştik. Görülüyor ki Bay Fındıkoğlu profesörlüğünde de, talebeliğindeki itiyatlarını devam ettirmektedir.

Rastladığımız üçüncü fikir hâdisesi Ülkü dergisinde çıkan bir kitap tenkidi dolayısiyle gözümüze batan ve bizim fikir hayatımız için geriletici bir zihniyeti beilirtmeğe vesile olan bir olaydır. Profesör İ. H. Baltacıoğlu'nun son zamanlarda çıkan ve bazı kimseler tarafından gazete sütunlarında bir alkış tufanı ile karşılanan bir eseri, ancak Ülkü dergisinin sahifelerinde fikir adamına ve ciddiyete yakışır bir eda ile, Bay Hıfzırrahman Raşit Öymen tarafından ele alınmış ve bu eser hakkında dikkate değer ağır başlı tenkitler ileri sürülmüştür. Bu kitabın, son günlerde yazı ve söz piyasasında "damping,, yapar gibi durmadan yazan, konferans veren sahibi geçenlerde verdiği bir konferansında bolbol kendini medhedip Kant'la Montessori ile alay ettikten ve Ziya Gökalp'ı batırdıktan sonra kendi eserini tenkit edenlere de "avanak,,, "eserimi anlamamış ki.. ,, gibi sözlerle taş atmış; bu ka-

darını da az bularak "ahmak; zıpçıktı; tuu Allah belâsını versin„ gibi lâflarla konferansını tezyin etmiş!

Bu olay da, dolayısiyle bize şunu gösteriyor ki bazı muharrirler ancak kendi eserini, daha doğrusu kendi şahsını medheden, göklere çıkaran yazılara değer veriyorlar, hattâ kendi dergilerini bu nevi medhiyelerle doldurmaktan çekinmiyorlar da başkalarının farklı düşünmek hakkına dayanarak ciddiyetle ileri sürdükleri tenkitlere karşı hiddetleniyorlar, alay ve istihkarla karşılık vermeğe meyil gösteriyorlar. Benlik davalarının dışına çıkmamak, tenkide saygı göstermek bilhassa bir memleketin fikir önderi diye ortaya çıkmak istiyen terbiyecilerin arasında da görülürse bunu fikir hayatımızın teessüfe değer bir olayı olarak saymamak elden gelmiyor.

MİLLÎ EDEBİYAT - GERÇEK EDEBİYAT

"Ülkü„ mecmuasının 16 ikincikânun tarihli 32 inci sayısında, Bedrettin Tuncel, son günlerin "mevzuu„ olan "millî edebiyat„ meselesini ele alıyor.

Bu konu üzerinde konuşanların ve yazanların bir çoklarını "millî edebiyat„ tan, "ısmarlama edebiyat„, sadece vatandan, milletten bahseden, yahut "Fadimenin şalvarı, Ayşenin yemenisi, Dudunun gözleri.. „ ni mısralarından tekrarlayıp duran, yahutta, "Menderes türküsü, Silifke şarkısı, Enstitü türküsü„ başlıklarını taşıyan eserler anlıyorlar. Muharrir konuşmasında şunu belirtmek istiyor ki millî edebiyat diye ayrı bir edebiyat yoktur; her milletin edebiyatı "millî edebiyat„ tır. Şekspir, Moeyr, Hemeros her biri kendi millî edebiyatlarının mümessilidirler; biz Şekspir'de İngiliz tarihini, İngiliz cemiyetini buluruz; Molyer on yedinci asır Fransasının sosyal davalarına canlı ifade vermiştir. „

Muharrir bundan başka "mevzu„ meselesine de dokunuyor: eseri kötü veya iyi yapan mevzu değil, o mevzuu işliyenin sanat kuvvetinin derecesidir. "Beylik„ diye istihfaf edilen mevzular iyi sanatkârın elinde bir şah eser olabilir.

Yazısının sonunda muharrir başka mühim bir noktaya parmağını basıyor: millî edebiyat meselesinden evvel "Gerçek Edebiyat Nedir?„ meselesinin anlaşılması gerektir. Memleketimizde hâlâ gerçek roman ve hikâye, gerçek şiir, gerçek tiyatro nedir, bu iyice anlaşılmamıştır. Bir sanat eserinin kıymetini ölçmek için elimizde ölçüler yoktur; sanat değerini gösterecek iyi tenkitten mahrumuz... İşte bütün "filân eser millî değil midir?, millî edebiyat bu mudur, şu mudur?„ kavgaları asıl buradan geliyor. Gerçek edebiyatın değerleri anlaşıldıktan sonra millî edebiyat meselesi de kökünden halledilecektir, daha doğrusu ortada mesele kalmıyacaktır. "Çünkü sanat değeri olan eser elbette millîdir, millî olacaktır. „

GÜÇLÜĞÜ SEVMEK

İzmirde, yıllardır, canlı bir fikir hayatı yaratmak için çalışan Asım Kültür ve arkadaşlarının çıkardıkları İzmir Kültür Gazetesinin 6 ıncı sayısında Asım Kültür "Güçlükle elde edilen şeyleri seviniz„ adlı yazısında büyük işlerin kolay başarılamıyacağı, gençliğin güçlükten korkmaması düşüncesi üzerinde duruyor ve diyor ki:

"Bundan onbeş gün önce, bir yerde elinde resimli eski bir dergi okuyan bir gençle karşılaştım...

Bir aralık, hangi gazete ve eserleri okumaktan zevk duyduğunu sordum... Şu cevabı verdi:

— Ben kolay öğrenilen, okuduğum vakit kolay anlaşılan mecmua ve kitapları se-

viyorum. Bunlarda bol resim olursa daha çok hoşuma gidiyor.

Bunu o kadar kesin bir ifade ile ve o kadar emin bir tavırla söyledi ki bu sarsılmaz kanaat karşısında ona cevap veremedim.

Kolay şeyleri sevmek ve yalnız kolay işlerle uğraşmaktan zevk duymak, biraz basit ve tembel insanların, ve ruh fakirliğinin gözebatan belirtileridir.

Bunlar, ilerliyemez, ciddi, devamlı, ömürlü bir eser ortaya koyamazlar. İnsanlar yapıcı ve yaratıcı temayüle sahip olduklarından beri yaşıyan ve ölen insanların sayısına bakacak olursak edebiyatta, sanatta, felsefede, hulâsa ilmin bütün bölümlerinde yaratıcı insanların sayısı ne kadar azdır. Bunlar güç işleri seven, yılmadan bıkmadan çalışan, büyük bir inancın hummasiyle varlıkları yanan kahramanlardır.

Güç işleri, güç olanı seviniz. Onunla uğraşmak, onu yenmek, sadece ruhumuzun kudretini, enerji bakımından zenginliğimizi göstermekle kalmaz, bizi bu dünyada bir kıymet olmıya, devamlı bir eser yaratmıya, etrafımıza daha çok tesir etmiye sevkeder. Basit doğil güç eserleri okuyunuz. Bütün büyük dediğimiz insanlarn değeri bundan gelmiyor mu?,,

"Kültür,, yukardaki yazısında pek güzel gösterdiği gibi şahsiyet olgunluğuna büyük bir değer veriyor.

KLÂSİKLER VE MİLLİYETSİZLİK

Yeni Adam Dergisinin 423 üncü sayısında klâsiklerin neşrinin bir milliyetsizlik alâmeti olduğunu iddia eden şu yazıyı alıyoruz:

"Temcit pilâvı gibi ağzımızdan milliyetçilik lâfını, kalemimizden de milliyetçilik konusunu düşürmeyişimiz, belki bazı kimseleri sıkabilir. Fakat bu, büyük bir ihtiyaç içinde bulunduğumuza işarettir. Şunu itiraf etmeliyiz ki, bugün, milliyetsizliğe doğru bir kayış vardır.

Milliyetsizliğin birinci tezahürü ananesizlik ve taklit zihniyetidir. Bugünkü halde cemiyetimiz dehşet verici bir ananesizlik içinde yüzüyor. Düğünlerimize bir bakınız: yeni anane gelinle güveyin ilkin dansetmelerini şart koşuyor. Musikimizi dinleyiniz: Arap yalellisiyle Amerikan cazı arasında bocalayıp duruyor. Dil inkılâbımız sözde, finlerin, İrlandalı'ların, Alman'ların İranlı ve Arap'ların dil inkılâpları gibi millî olmak üzere başlamıştı, çok geçmeden Fransızca kelimeleri Türkçe diye yutturan bir maskaralık oldu. Bugün 'komprehansiyon, deklârasyon,, diyoruz. Tarih inkılâbı Atatürk'ün irşadile millîye doğru giderken, sonunda, bütün dünya milletlerinin tarihini Türk tarihi diye belletmek yolunu tuttu! Kültürümüze bakınız: millî destanlarımız işlenmemiş dururken, Odise tercüme edilip bastırılmaktadır: Kutatgubilik dururken Sofokles, Oripides ve Aristofan dilimize çevrilmektedir. Millî kültürümüz meçhul, millî eserlerimiz meçhuldür; fakat Yunan kültürü, lâtin kültürü ve hümanizma diye tutturmuşuzdur.,,

Yeni Adam dergisinin hiç bir düşünce eklemeden bu satırları Gök-Börü dergisinden olduğu gibi aldığına bakılırsa bu hükümleri paylaşıyor. Yıllardanberi sayfalarında hümanizmayı ve garp kültürünü övmüş olan Yeni Adam dergisinde bu gün garp kültürünü yaymayı milliyetsizlik sayan bir iddiaya yer verilmesi çok garip değil mi?

AYDINLATMA

22 - 23. sayımızda Yapı dergisinden ziraat yayınları hakkında bir yazıyı hülâsa o-

larak almıştık. Yapı dergisinin 30. sayısında bahis mevzuu olan meseleyi aydınlatan ve Ziraat Vekilliği neşriyat müdürü B. İ. Sahir Berker tarafından yazılan şu mektup çıkmıştır. Aynen alıyoruz:

"Yapı mecmuasının 15/12/942 tarihli nüshasında Hatif Öge imzasiyle çıkan "Ziraî neşriyatımız ve ziraatçilerimiz,, başlıklı yazıda Vekâlet ve Yüksek Ziraat Enstitüleri Neşriyatını takip etmenin çok zor ve üzücü bir iş olduğu yazıldıktan sonra (Çok defa bu kitapları almak için icabeden yollara başvuruluyor... Bunun yanında bu iki müessesede bulunanlar bu neşriyat kaynağından kolayca istifade ediyorlar) denilmektedir.

Kâğıt azlığı dolayısiyle bastırılmasında zaruret görülen eserler, mahdut sayıda tabettirilmekte, Vekâlet müesseselerine yapılan tevziat haricinde kalan miktar Vekâlet ve Yüksek Ziraat Enstitüleri depolarında saklanmıyarak müracaat eden alâkalılara, kitapçılarda sattırmıya kifayet etmediği için, ücretsiz olarak gönderilmektedir.

Yeşilköy Tohum Islâh İstasyonu Müdürü Mirza Gökgöl tarafından yazılan (Türkiye Buğdayları) adlı eserin birinci cildi 1935 ve ikinci cildi de 1939 senelerinde tabettirilmiş ve alâkalılara tamamen tevzi olunmuştur. Mamafih Vekâletimizin ve müeesseselerin neşriyatından geniş efkârıumumiyeyi faydalandırmak için önümüzdeki zamanlarda imkânların çerçevesi içerisinde tedbirler alınmakta olduğunu da kaydederiz. Fakat şunu da tebarüz ettiririz ki, makale muharririnin izahetmek istediği gibi Vekâlet neşriyatından faydalanmada bir inhisarcılık varit değildir. Yurdun her köşesinden yapılan kitap talepleri imkân nisbetinde karşılanmaktadır.

Bu suretle tavzihini rica ederim.,,

ALÂEDDİN KIRAL BASIMEVİ — ANKARA